

Els estudis universitaris per a gent gran

Autor

Xavier Lorente i Guerrero

Per

Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social

Programa de Doctorat **Educació i Societat** – UAB

Director: Dr. Jaume Sarramona i López

Juliol 2006

Hi ha persones que, gràcies a la seva dedicació, tenacitat, motivació i creença en el moviment educatiu per a persones grans, han estat les impulsores d'un canvi sense precedents en la formació universitària al nostre país.

Aquest treball d'investigació vol ser un petit homenatge a aquestes persones que han impulsat la formació universitària per a gent gran.

Ells són el millor exemple de pedagogia.

Per als educadors que treballem en l'àmbit educatiu de la gent gran, ells són el nostre exemple a seguir.

Juliol 2006

Índex

Introducció	5
Part I – La persona gran	
<i>Capítol 1.</i> Anàlisi conceptual i terminològica de l’envelliment	8
<i>Capítol 2.</i> Envelliment demogràfic	19
<i>Capítol 3.</i> Els programes educatius per a gent gran	23
Part II – Treball d’estudi i anàlisi	
<i>Capítol 4.</i> Formulació de l’objecte d’estudi	28
<i>Capítol 5.</i> Procés de disseny i elaboració dels instruments	35
<i>Capítol 6.</i> Presentació de resultats	52
<i>Capítol 7.</i> El naixement: factors extrínsecs i intrínsecs	61
<i>Capítol 8.</i> Anàlisi quantitatiu	82
Part III – Conclusions	
<i>Capítol 9.</i> El difícil objectiu de l’educació	93
<i>Capítol 10.</i> Una proposta per continuar treballant	98
Bibliografia	99
Annex	101

Introducció

Introducció

El desenvolupament espectacular durant els darrers vint anys del segle XX i el fet que s'hagin incorporat, en aquest principi del segle XXI, moltes més experiències universitàries per a gent gran al nostre país fa que ens plantejem quines són les transformacions profundes que acompanyen aquesta irrupció i quines són les conseqüències que, com a mínim a curt termini, comporten.

En aquest estudi de recerca dels ensenyaments universitaris per a gent gran es proposa analitzar en profunditat la integració de la gent gran dins la Universitat, per això és fonamental disposar d'una visió àmplia que permeti determinar el marc dels ensenyaments d'aquests estudis i, en particular, respondre a quin motiu, com i amb quina finalitat els ensenyaments universitaris per a gent gran s'han introduït al món universitari.

Els primers d'aquests ensenyaments apareixen a Catalunya a finals dels anys 70 en forma de convenis d'extensió universitària entre associacions i universitats; una dècada més tard serian les pròpies universitats les que, sense comptar amb altres institucions, obriran les seves portes a les persones grans, sense exigir cap formació prèvia i oferint Programes educatius específics i Programes integrats amb els estudiants més joves. En l'actualitat de les 57 universitats espanyoles públiques i privades, 47 compten amb programes universitaris per a gent gran i 19.000 alumnes gaudeixen d'aquests ensenyaments. Què ha succeït perquè tantes persones grans es decideixin a matricular-se en aquests ensenyaments?

La metodologia de la recerca en què es basa el nostre estudi parteix d'una primera part on es realitza una anàlisi conceptual i terminològica del concepte d'envelliment, es presenta un panorama general de les principals variables sociodemogràfiques de la gent gran i després s'analitzen les primeres experiències educatives dels ensenyaments universitaris per a gent gran al nostre país. Tot seguit, hem volgut situar a la segona part, la formulació de l'objecte d'estudi i el procés de disseny i elaboració dels instruments. I per últim, en un tercer apartat, es presenta l'estudi de recerca amb un primer moment de l'anàlisi històrica d'aquestes persones i la seva trajectòria vital, el naixement de les Aules d'extensió universitària a Catalunya i proporcionar una certa perspectiva comparativa amb el naixement dels Programes universitaris per a gent gran a Espanya, conjuntament amb un exercici d'estudi de les dades descriptives obtingudes a Catalunya i Espanya d'aquests estudis; per finalitzar en l'última part de la recerca on s'aborden els usos i els efectes de l'educació sobre aquests ensenyaments universitaris.

Al final d'aquest treball hem reunit annexos documentals, estadístics i metodològics que, malgrat ser necessaris per entendre i avaluar l'estudi, haurien fet encara més difícil la lectura de la recerca si els haguéssim posat al text pròpiament dit.

L'esforç investigador que es presenta vol contribuir, alhora, al coneixement general dels ensenyaments universitaris per a gent gran i al coneixement de l'especificitat del món de l'educació per a gent gran. Com es podrà copsar, la recerca parteix de l'orientació pedagògica i del món educatiu, els motius són diferents però tenen en comú que els alumnes pretenen que l'educació millori la seva qualitat de vida i el seu benestar individual i social. I pel que ens mostren l'anàlisi i l'estudi d'aquests ensenyaments sembla que gràcies a aquests Programes moltes persones ho estan aconseguint.

PART I

La Persona gran Conceptualització, demografia i programes universitaris

CAPÍTOL 1

1.1 Anàlisi conceptual i terminològica de l'envelliment

Abans de començar a perfilar el concepte educatiu de la gent gran cal conèixer els esdeveniments més importants de la seva monografia i l'entorn de la seva perspectiva històrica.

1.1.1 *La vellesa en l'història*

No abunden massa les monografies, encara que sí que hi ha referències explícites en diferents documents que es refereixen al fenomen de la vellesa i a vells destacats. Així, apareixen testimonis diversos segles abans de Crist, tal com el de Ptah-Hotep, visir del faraó Tzezi, de la dinastia V, qui, al voltant del 2.450 (a. de J.C.), es lamenta de ser vell i dels inconvenients de l'edat (AA.VV., 1955: 412).

Seguint en línies generals a Minois, G. (1989), ens referirem, successivament, a la cultura hebrea, grega i romana per introduir-nos després en el món medieval, i realitzar una breu mirada fins al segle XVI; el Renaixement i el naixement de l'era industrial serà el final d'aquesta breu excursió històrica. No obstant això, hi ha una referència que resulta indispensable citar: el món dels *inques*, estat totalitari, l'organització del qual constitueix un exemple interessant.

El món dels inques: una singular referència

Un poble, *l'inca*, en l'època precolombina i, fins i tot, en el seu període que poguéssim qualificar de prehistòric, es revela com una excepció en el tractament de la vellesa. Les ancianes es converteixen en comares, *mainacunas*, respectades per tota la comunitat. Igualment, les verges ja majors gaudien de prestigi i reconeixement públic.

No obstant això, la societat inca aplicava estrictes mesures de control cap als qui podent treballar no ho feien, sense distinció d'edat. Els propis *ilactamayu*, jutges especials, s'encarregaven d'aquest compliment, però respectant a l'ancià incapacitat per a la feina, a qui, no obstant això, ocupaven, dins les seves possibilitats en tasques molt senzilles.

Malgrat aquesta manifest respecte, la vellesa és, ahir com avui, temuda i angoixosa. Això va fer que els inques, igual que altres pobles, cerquessin afanyosament la flor eterna de la joventut que creixia entre els països d'Equador i Perú... sense haver-la aconseguit.

L'ancià entre els hebreus de l'Antic Testament

Moisés es recolza en els ancians per prendre les seves decisions. A ells consulta en els moments en què requereix una decisió. Les cites bíbliques són nombroses, un exemple en aquest sentit:

“El Senyor va dir a Moisés: reuneix-me a setanta ancians d'Israel entre els que saps que amb ancians i magistrats del poble” (Nm., 11, 16-17).

Aquí, en aquesta època, el paper dels ancians és important com ho serà també en el període dels Jutges.

David, Saúl, Absaló, Salomó i altres personatges bíblics cerquen en l'ancià el savi consell. Però, aquest respecte es perdrà a partir del regnat de Roboam (any 935), i així, en el *Llibre de Daniel*, l'ancià és fins i tot ridiculitzat. A partir del segle V, l'ancià va perdent reconeixement i força amb la consegüent reducció del seu paper polític i judicial. La seva figura com a benedicció de Déu és ara desacralitzada.

L'herència jueva no serà més benèvola amb l'ancià. Fins i tot en el món cristià, com després veurem, el vell ocupa un lloc discret comparant-ho amb el de l'Antic Testament.

La vellesa en el món grec

Per als grecs, la vellesa era filla de la Nit, deessa de les Tenebres i néta del Caos; germana de la Mort, del Destí, de la Misèria, del Son i de la Concupiscència. Els déus no estimaven els vells, malgrat l'existència a Atenes d'un temple de la vellesa.

En l'etapa arcaica grega els vells semblaven ocupar un lloc privilegiat, si bé en la realitat eren relegats a un segon pla. La poesia i la tragèdia gregues presenten a la vellesa com una maledicció i, a vegades, és objecte de burla, però també de reconeixement a la seva saviesa. La comèdia, en canvi, es complau a ridiculitzar a la vellesa. Aristòfanes i Menandre són un bon exemple d'aquest tractament.

També els filòsofs es van ocupar de la vellesa com a etapa contradictòria i ambigua. Molts d'ells van comptar en primera persona la seva pròpia visió de l'ancianitat quan ja havien arribat a ella. Per a tots aquests, no obstant això, la vellesa és, en general, considerada com una tara. Aristòtil es mostra implacable amb la vellesa: ella és la responsable de tots els mals, de tots els defectes.

Roma i els ancians

Un privilegi especial concedit a Roma a l'ancià és l'autoritat del *paterfamilias*, que té la *potestas* sobre tots els membres de la família, però que la va perdent progressivament fins a quedar pràcticament extingida en el Baix Imperi, quant al seu caràcter públic es refereix.

En la vida política, l'ancià troba el seu reconeixement al Senat. És requerit en nombroses ocasions per conèixer la seva opinió sobre els afers públics.

No obstant això, la literatura arremet contra el vell per destacar els seus defectes i, fins i tot, exagerar-los. La lectura de Plauto, Terencio o Cató és un exemple de la consideració que l'ancià tenia en la seva època.

En canvi, són il·lustratives les Cartes a Lucilio de Sèneca en què el filòsof traça un retrat d'equilibri i sensatesa de l'ancià. *Que dita, què bella vellesa espera a què s'ha posat sota suprotecció!!*, diu en una de les seves cartes.

No menys explícit es mostra Ciceró en el seu *De senectute* per lloar la vellesa. Cató, el seu personatge, respon sensatament als seus interlocutors i situa a aquesta etapa de la vida d'una manera realista: els que es queixen de la vellesa, diu, no són gaire raonables; el que és sensat sap acceptar totes les edats de la vida.

Contra les tesis negatives mantingudes sobre la vellesa, Ciceró les analitza i proposa, en canvi, arguments favorables. Així, el primer d'ells tracta de la suposada incapacitat de l'ancià i contraposa el seu propi exemple personal per justificar la falsedat d'aquella tesi. El segon argument es refereix a la disminució de la força física, però, fins i tot admetent aquesta pèrdua progressiva al costat de la que experimenta en la veu de l'orador, exposa en favor seu la paraula tranquil·la i desapassionada, el discurs ordenat del vell que pot servir de consell útil als joves. *Hi ha quelcom —diu en el llibre IX— més encantador que un ancià envoltat de joves desitjosos d'aprendre?*

El tercer tret que es fa a la vellesa, continua dient, és que l'ancià ha de renunciar als seus plaers. *Hem d'estar molt agraïts a la vellesa per no permetre que es desencadeni un gana que no hem de suportar. El plaer impedeix la reflexió, és enemic de la raó...* (Minois, G., 1989: 152).

Altres plaers, assegura Ciceró, es posen a disposició del vell, tals com el conreu de l'agricultura, amb els que gaudeix d'una envejable serenitat.

L'últim argument considera la proximitat de la mort que sotja a la vellesa de forma negativa. *La vellesa és, d'alguna manera, l'acte final d'un drama i cal témer que la peça es prolongui fins al punt de sentir-se fatigat per això, sobretot, quan s'està tip de viure.*

Deixant a banda la convicció de l'autor sobre les seves asseveracions sobre aquesta ancianitat ideal, l'obra ciceroniana representa una precisa anàlisi sobre alguns retrets a la condició de vell.

En general, el món romà, destacat pel seu pragmatisme, sap trobar en la vellesa el que de valuós hi ha en ella.

El món medieval

A partir del segle IV comença a asseure's sòlidament el cristianisme i també el món dels bàrbars. Des d'aquest segle fins al X es diu que és el període més brutal, amb la consegüent pèrdua de valors. El tracte cap als ancians no pot ser una excepció on la força i el poder són els factors més vigents.

L'Església no mostra una referència explícita cap a l'ancianitat, sinó que la inclou en el conjunt dels desheretats de la fortuna, dels febles, dels pobres i malalts. Així mateix, els autors cristians (Sant Agustí, Sant Isidor més tard, etc.) que, en certa manera, s'ocupen expressament d'ella, el fan atenent a un curiós simbolisme (les edats de la vida en relació amb interpretacions al·legòriques de la Bíblia) que situa a la vellesa en un pla abstracte, lluny de l'ancianitat concreta mesura per anys reals.

En general, es té una visió pessimista d'aquest període vital i, a vegades, se li associa amb la maledicció i el càstig pels pecats comesos. Alguna excepció la constitueix veus com la de Sant Gregori el Magne, el qual es mostra complagut amb la conversa dels vells venerables als qui té en gran estima.

La vida monàstica no era tampoc aliena al tractament d'aquest període de la vida. En les *Regles monàstiques* del segle IX, per exemple, els ancians troben el seu destí en feines auxiliars, tals com les de porter, o petits treballs manuals. Algunes comunitats, fins i tot, arriben a plantejar el retorn dels vells als seus llocs d'origen familiar; decisió que no es porta a terme en cap comunitat.

D'altra banda, en l'Alta Edat Mitjana es produeix el fenomen de retirar-se els vells a monestirs per acabar allí les seves vides, uns rics i altres pobres, en aquest període sembla que la família proporciona poca seguretat als ancians. I també és curiosa la relació de la vellesa amb la

pobresa: durant molt temps, diran, els pobres no tindrien edat (encara que també aquesta resultava sempre imprecisa).

Destacable és, malgrat el que s'ha dit, la presència d'ancians al si de l'Església en tots els segles, els qui continuen ostentant càrrecs i mereixent el respecte i admiració dels seus coetanis. L'exemple de Sant Antoni Abad (25 1-356, 105 anys) o, més tard, el de Teodoro de Tarsis, arquebisbe de Canterbury (88 anys), Sant Germà, bisbe de París (80 anys), Sant Isidor de Sevilla (76 anys)... Hi ha, una tendència de l'episcopat a atribuir responsabilitat als més vells.

Més enllà del món medieval

Entre els segles XIV i XV, després de les conegudes pestes patides anteriorment, el nombre d'ancians experimenta un singular creixement. Poetes, pintors i filòsofs s'ocupen de la vellesa i determinen les seves etapes. Així, Dante retorna el recurrent tema de les edats de la vida: l'adolescència, l'adultesa, la maduresa i la decrepitud (aquesta última la situa entre els 70 i els 80 anys). Altres autors insisteixen en les dotze etapes, semblants als dotze mesos de l'any: així als 60 anys es converteix en ancià (octubre); als 72 (el desembre de la vida) és el fi de l'existència.

La vellesa, entrat el segle XV, està present en l'art i en la literatura com un període tràgic de la vida encarat directament amb la mort.

El segle XVI acreix l'interès del tema per la vellesa com a signe de decadència i la mostra amb cruïra, enfront de l'exalçament de la joventut i de la bellesa que és portadora. És en aquest període renaixentista quan es busca afanyosament el remei per prolongar la joventut mitjançant pocions i bruixeria. La literatura i l'art també aquí combaten cruament l'ancianitat, posant l'èmfasi en la qüestió de gènere: la dona vella és presentada amb lletgesa exagerada. Hi ha un cert encrueliment. Cortesans i humanistes menyspreen obertament a la vellesa. És una visió negativa.

Metges i pensadors tracten per diversos mitjans de trobar un remei per a aquest mal. Paracelso, Francis Bacon i distints científics i filòsofs es destaquen per la recerca de l'utòpic remei.

Malgrat aquesta postura menyspreadora cap a la vellesa, el món renaixentista experimenta un creixement inusitat en el nombre d'ancians que es troben entre l'aristocràcia i el món polític. Especialment, en aquest moment, la longevitat sembla estar més a favor del sexe femení. Hi ha, malgrat el que s'ha dit, una aparent contradicció: es menysprea a la vellesa, però, en canvi, s'admira a l'ancianitat. Són dues cares de la mateixa moneda.

1.1.2 La vellesa avui

Amb l'arribada del segle XVIII sembla haver-hi un adveniment dels vells: el progrés de la medicina, la millora, relativa, de la higiene alimentària, les millors condicions de vida, comparades amb les de les etapes anteriors, etc., afavoreixen evidentment l'allargament de l'existència, encara que això no n'hi ha prou per explicar la que ha vingut a cridar-se *mort social* de l'individu que precedia a la mort fisiològica amb la convicció que abans de morir a la vida es mor per a la societat. S'assisteix, és cert, a una vertadera *transformació* de l'existència.

Arribats a l'era industrial moderna es segueix, substancialment, en concepcions anàlogues, encara que les condicions experimentades en el món de la ciència i de la tecnologia afecta la situació específica de l'home, en un altre sentit. La demografia mostra un considerable avanç, l'esperança de vida creix, el treball i la tecnologia converteixen la imatge antropològica en quelcom molt més concret i quotidià del que havia estat en els períodes precedents. Es pot continuar menyspreant la vellesa com el pol oposat de la joventut, però els interessos i punts de vista són diferents. Avui, la vellesa, sent la mateixa és una altra. L'ésser humà continua sent sempre el mateix, però la seva imatge és, paradoxalment, diferent. I la vellesa adquireix tractament desconegut fins ara.

Ja no hi ha, potser, aquest menyspreu frontal de l'Edat Mitjana o del Renaixement ni una preocupació com llavors. Hi ha, potser, una despreocupació instrumental: el vell és un ésser que molesta, moltes vegades, resulta inútil per a la producció i ha finalitzat la seva tasca en la vida. Afortunadament, poden comptar-se moltes excepcions, però, desgraciadament, serveixen per confirmar la regla.

En l'àmbit institucional el seu nombre creixent ho constitueix en un grup social abellidor, tant al camp polític com en el comercial. Els jubilats (cada vegada menys vells) constitueixen un sector nou: tenir-los a favor o en contra pot ser decisiu, sobretot al camp de la política on són electoralment cortejats. Una altra cosa és l'àmbit familiar i íntim.

La cultura de l'ancianitat

La vellesa sovint és considerada com un estadi únic de la vida i visualitzem a totes les persones grans amb la mateixa barreja de pena i sofriment. Però, per descomptat, com en qualsevol altre estadi de la vida, les persones difereixen i de vegades de forma radical. No obstant això, en pocs altres moments de la vida hi ha un estereotip tan inadequat com en la vellesa. "Els majors de 65 anys" es poden dividir almenys en tres estadis: els ancians joves (entre 65 i 75 anys), els ancians-

ancians (entre 75 i 85 anys) i els molt ancians (els de més de 85 anys) (Suzman i Riley, 1985:177-185).

Doncs bé, en la nostra època la que podríem denominar *cultura de l'ancianitat* està caracteritzada per aspectes tals com l'afecció a uns valors diferencials, una economia condicionada, formes de residència diferents de les etapes anteriors, marginalitat específica, desocupació laboral, pèrdua d'estatus, ... degut aquest enmarcament cal fer un aclariment de conceptes ja que no poden equipar-se mots com vellesa, senilitat o jubilació perquè en essència són diferents; de la mateixa manera que no es poden homogeneïtzar sota el mateix nom de "jubilat" una sèrie de realitats molt diferents, especialment en la societat actual. Per aquest aclariment de conceptes utilitzarem les següents classificacions (López, 2002).

A) Vellesa: Es tracta d'un mot força genèric. La vellesa té un component cultural-social i un component biològic.

- L'aspecte cultural ve determinat per la jubilació, com a ritus de pas o d'iniciació (des del punt de vista social) entre l'etapa adulta i aquesta mal definida etapa de vellesa, independentment que l'individu se senti identificat o no
- L'aspecte biològic ve determinat per les limitacions físiques o mentals que presenta un individu a causa de la seva avançada edat
- L'aspecte social ve determinat per l'assignació de rols

Cal que es diferenciïn conceptes: jubilat no és sinònim de vell, ni d'ancià, ni de senil.

B) Jubilació: La jubilació és una norma social que retira les persones del mercat laboral (amb tot el que comporta) a partir d'una edat cronològica fixada arbitràriament.

La jubilació és un concepte social i cultural que no es refereix ni té perquè referir-se als aspectes biològics de la persona. La jubilació, des de la seva òptica jurídiclaboral, només podria aplicar-se a aquelles persones que han treballat però té una dimensió familiar molt més àmplia.

C) Senilitat: El concepte de senilitat és biològic i ve definit per un conjunt de patologies produïdes pel desgast de l'edat.

Si quan un individu arriba a vell ens preguntem en quin moment es considera integrat dins d'aquest grup social, una multitud de perspectives s'obren per donar resposta.

- Un és vell quan arriba als 65 anys? (des d'un enfocament purament cronològic)

- Un accedeix al grup social de la tercera edat en el moment en què es jubila? (des d'un fet cultural i social)

- Un es fa vell quan li marxen els fills de casa, per tant, desde que la seva llar esdevé un *niu-buit*? (des d'una etapa del cicle de vida)

- Un es fa vell quan té alguna afecció de salut derivada del desgast dels anys? (des d'una perspectiva biològica)

- Un es fa vell quan no té cap rol assignat? (des d'un punt de vista social i cultural)

- Un és vell quan es fa físicament o psíquicament dependent dels altres? (des de la perspectiva de la dependència)

No hi ha un únic factor que sigui determinant de la vellesa, tots interactuen: factors cronològics, factors biològics, factors psicològics i factors culturals i socials.

a- Perspectiva cronològica-etària: La divisió estàndard dels grans grups d'edat segueix un criteri que es fonamenta en la potencialitat productiva de la població. Segons aquest criteri la població vella s'estimaria a partir dels 65 anys en considerar que és aquesta l'edat de la jubilació.

La realitat mostra que el llindar dels 65 anys resulta obsolet. Hi ha autors que parlen del *tercer quart* (Pifer; 1993:139-157) de la vida i situen aquesta etapa entre els 50 i els 75. L'interval es fixa amb aquests límits ja que es considera que a l'entorn dels 50 es produeixen canvis molt importants a la vida de les persones (fills crescuts i independitzats, finalització de l'etapa laboral, etc) i entorn dels 75 com a punt d'inflexió en què comencen a tenir una incidència els problemes de salut física i mental derivats d'una edat avançada.

De tota manera, a escala mundial canvien els paràmetres, avui es considera com de la tercera edat aquella persona que ha superat els 60 anys, per una doble raó: d'una banda perquè en els països en vies de desenvolupament on existeix una baixa esperança de vida el llindar dels 65 anys és massa elevat; i d'altra banda perquè en els països desenvolupats els canvis en el cicle vital de les persones comencen a donar-se, dins la relativitat, a partir dels 60 anys.

També cal tenir en compte el llindar dels 75 anys per considerar el sobreenvelliment, d'entrada als països occidentals i desenvolupats aquest límit es situa als 80 anys.

b- Perspectiva biològica: L'envelliment biològic comença en relació a la duració cronològica de la vida. L'envelliment té moltes manifestacions: enduriment del teixit muscular, els cabells blancs, etc però ningú no pensa que una persona als 30 anys sigui considerada vella. Si cal ser rigorós l'envelliment s'inicia quan una persona neix, es tracta d'un fet continu.

c- Perspectiva social i cultural: De fet el concepte de vellesa és *elàstic, plàstic i canviant*, es transforma amb el temps, depèn d'aspectes culturals i està socialment construït.

La realitat social de la gent gran es transforma progressivament, però es transforma juntament amb la realitat social de totes les edats. Comparar a algú de 95 amb algú de 65 anys és com comparar dues persones que tenen de diferència 30 anys en qualsevol altre punt del cicle vital: un nen de 5 anys amb home de 35 o un jove de 20 amb un senyor de 50 anys. De fet, els canvis físics i mentals en els 30 anys previs al final de la vida són, en molts sentits, molt grans que els canvis en un període de temps similar en altres edats. La probabilitat d'una malaltia física, per exemple, és molt major per a una persona de 85 anys que per a algú entre 65 i 80 (Bould, Smith i Longino, 1997:13-31). En molts aspectes de rendiment físic i mental, l'ancià jove s'assembla més a l'individu de mitjana edat que a l'ancià-ancià. Per a algunes persones intel·ligents i amb un cert nivell d'educació que continuen treballant o que mantenen rols que els resulten satisfactoris després de la jubilació, la dècada dels setanta pot ser un període actiu i gratificant de la vida.

Des del moment en el qual la jubilació, com a ritus d'iniciació, deixa pas a una nova etapa s'obre un període de la vida més o menys llarg en què les persones gaudeixen d'un estat de salut formidable. La jubilació com a imposició social crea un conflicte entre l'edat social i cronològica de l'individu.

1. **Canvi en la posició social.** En relació al mercat laboral les persones es consideren actives o inactives. La jubilació passa a adjudicar a un individu el rol d'inactiu i més concretament de pensionista i, per tant, perd la seva posició social i no té aquest reconeixement.

El fet que la jubilació aparti del mercat laboral en cap cas vol dir que de la persona sigui improductiva i, per tant, ha de gaudir d'un reconeixement social. Ara té l'oportunitat que la seva producció pugui ser més creativa i s'orienti cap a d'altres interessos. Cal donar-li un sentit més ampli a la producció.

2. **Canvi en les relacions socials.** Les relacions laborals, tot i que en ocasions s'han definit com a conflictives i superficials confereixen a la persona un sentiment de pertinença a un grup, de reconeixement i de vàlua personal. Alguns individus quan es jubilen poden vivenciar una sensació de pèrdua de relacions socials.

El moment de la jubilació és un temps d'excepció per ampliar les relacions socials i interpersonals a través d'altres interessos, culturals, polítics, esportius, artístics, etc. al marge de les relacions imposades del treball. És un temps per recuperar relacions prèvies, per tenir cura de les relacions actuals.

3. **Canvis en la percepció en el "prestigi social"**. En relació amb els dos aspectes anteriors la cultura del treball afecta la imatge social de les persones. Així la jubilació que relega una persona de la posició activa a inactiva o més concretament pensionista potser vivenciada per algú com a una pèrdua de prestigi social o estatus. Així el director del centre de formació, el gerent, l'encarregat,... deixa de ser-ho per convertir-se en un jubilat. Això pot vivenciar-se de manera negativa en els casos de les jubilacions anticipades. El "prestigi social", allò que fa ocupar un rol a la societat ha d'anar més lligat a la persona i no tant al treball que desenvolupa.
4. **Canvis en el ritme i l'estil de vida**. La jubilació implica una ruptura en l'estil de vida que ha estat vigent durant molts anys. Es tracta de grups de persones que va començar la seva vida laboral ben aviat, potser entre els 14 i els 16 anys. Això suposa que aquestes persones han pogut romandre laboralment actives al voltant de 50 anys, cosa que significa un 65% de la seva vida. Durant aquest temps el seu quotidià s'ha vertebrat entorn al treball; els horaris, els llocs de residència, una part de les relacions personals, . La desaparició de l'activitat pot generar un buit en la vida de la persona. Es passa de disposar de poc temps i de fer tot amb pressa a disposar d'un temps desocupat. L'absència d'un element com el treball que estructura la quotidianitat (horaris, hàbits, activitats,.) pot generar una certa angoixa.
Cal cercar aquells mecanismes, activitats i ocupacions que imposin un ritme diferent a la vida però que regeixin la quotidianitat. Cal dotar el temps de sentit i així el temps desocupat esdevindrà veritablement lliure.
5. **Canvis en el poder adquisitiu**. Moltes vegades l'entrada a la jubilació suposa canvis en els ingressos familiars, suposa un descens del poder adquisitiu. En una societat on es contempla l'individu com a consumidor, més que com a productor, el concepte de temps lliure apareix lligat al concepte de temps de consum. És precisament quan més temps pot dedicar-se a aquestes activitats de consum que davalla el poder adquisitiu. Aquest fet és greu en aquelles persones que s'han vist expulsades del mercat laboral en un moment en què no tenien l'edat per jubilar-se ni la preparació per tornar-s'hi a inserir. És evident que no totes les ofertes de lleure es centren en el consum però en una societat com la nostra no és fàcil d'assimilar aquest binomi de "més temps disponible però menys diners".
6. **Redistribució de rols familiars**. Especialment a nivell de parella. És molt diferent la vivència de la jubilació segons es tracti d'un home o d'una dona. D'altra banda la

jubilació de l'home afecta tota la família i especialment la parella. Aquesta distribució dels rols familiars és molt important ja que, al marge que la persona tingui uns elevats nivells de participació en altres instàncies la família recobra una importància especial ja que és l'estructura social que més acull l'individu. La jubilació pot plantejar-se com una oportunitat de recuperar un temps compartit del que fa temps que no es pot gaudir per a la dedicació als fills.

Una vida satisfactòria durant aquest període pot arribar a ser una realitat, conforme la nostra societat diferenciadora d'edats se'n vagi transformant en una societat integradora d'edats.

CAPÍTOL 2

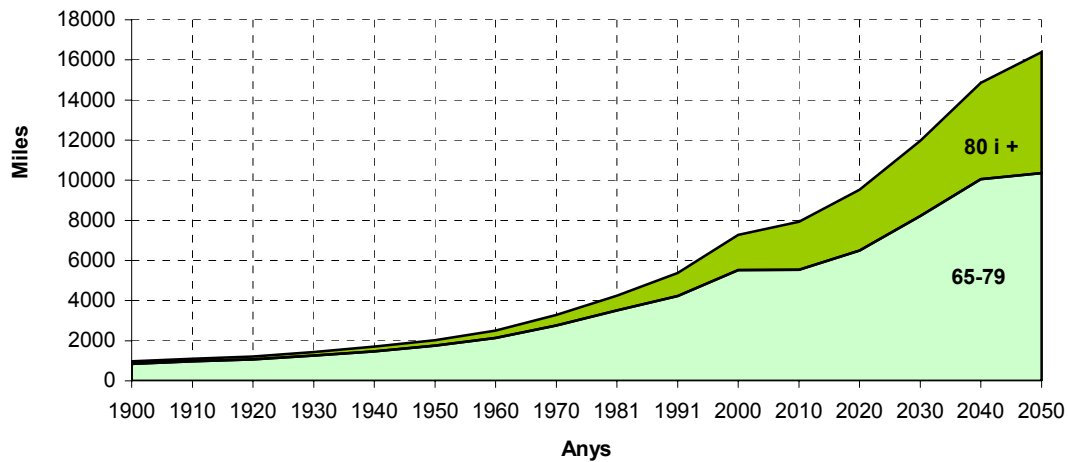
2.1 Envel·liment demogràfic

El gran èxit de la nostra societat ha estat obtenir l'allargament de la vida per sobre d'edats que eren gairebé excepcionals a principis de segle. Els canvis demogràfics actuals són de tal magnitud, i sense precedents en la història de la població mundial, que en un futur possiblement ja no existiran les piràmides amb una cúspide minsa i una base ampla. La tendència creixent de les persones grans tindrà, sens dubte, unes conseqüències importants en els propers decennis, ja que canviarà les relacions entre generacions, l'enfocament del treball i l'atenció a la salut i a l'educació.

Té un interès particular l'anomenat "sobreenvel·liment". Actualment comencem a trobar-nos amb poblacions importants de persones molt grans, i la previsió de trobar-nos amb importants grups de ciutadans centenaris planteja nous reptes sobre com ha de ser l'envel·liment del futur. Així mateix, l'increment massiu de l'esperança de vida planteja el repte de redefinir l'edat (60-65 anys) en què comença a ser definit com a persona gran, i que va ser fixada en temps que arribar a aquestes edats en bona salut no era gaire freqüent.

L'envel·liment, estrictament, consisteix tal i com descriu (López, 2002) en un augment de l'edat mitjana de la població, que per norma general es produeix per un increment de les expectatives de vida i per una reducció de la fecunditat. Així doncs, l'envel·liment suposa un canvi important en les estructures de les edats de les poblacions.

Gràfic 2.1
EVOLUCIÓ DE LES PERSONES GRANS PER GRUPS D'EDAT, 1900-2050 (miles)

Font:INE: INEBASE: *Cifras de población. Población según sexo y edad desde 1900 hasta 2001*.INE, 2004.
INE: INEBASE: *Proyecciones de la población calculadas a partir del Censo de Población de 2001*.INE, 2004.

A l'hora d'analitzar l'envelliment de la població, tal i com descriu (López, 2002) cal destacar cinc grans principis:

- 1.- l'increment del volum
- 2.- el creixement no homogeni a totes les edats de la vellesa
- 3.- la inversió de la jerarquia entre el volum de joves i vells
- 4.- la diferència d'envelliment per gènere
- 5.- la generalització de l'envelliment a totes les regions del món, fins i tot als països en vies de desenvolupament.

Això permet destacar que:

- En l'actualitat s'estima que existeixen al món al voltant de 629 milions de persones de 60 anys i més. La població de persones grans creix a un ritme anual del 2%, més elevat que el de la resta de població, i es preveu que seguirà creixent en els propers 25 anys fins assolir la xifra de 2.000 milions a l'horitzó de 2050.
- El creixement no és homogeni en totes les franges d'edat de la vellesa; de fet, el grup d'edat que presenta el creixement més ràpid és el de les persones que tenen més de 80 anys. Aquest grup de *molt ancians* representa un 12% de la totalitat de les persones grans i creix a un ritme ràpid.

- L'increment percentual de les persones majors de 60 anys ve acompanyat de la disminució de la proporció d'infants i adolescents menors de 15. Segons les projeccions de població de Nacions Unides l'any 2050 serà el moment en què, per primera vegada, el volum de persones grans superarà el contingent de persones joves. De fet, als països desenvolupats aquesta inversió de jerarquia ja es va produir a l'any 1998¹.
- La feminització de l'envelliment és un fet d'importants conseqüències. La major part de les persones grans són dones ja que la seva esperança de vida és més elevada. La relació de masculinitat és del 81% en el cas de les persones de 60 anys i més mentre que tan sols és del 53% per a les persones majors de 80.
- L'envelliment de la població és un fenomen mundial i afecta totes les regions del planeta. Tot i que hi ha grans diferències respecte a les proporcions de persones grans segons les regions del món (als països desenvolupats una cinquena part de la població té més de 60 anys), el ritme de creixement als països en vies de desenvolupament és major que als països desenvolupats.

Segons els estudis realitzats al *Llibre blanc de la gent gran amb dependència* de la Generalitat de Catalunya al mes d'octubre de 2002², a Catalunya, l'índex d'envelliment de la població s'incrementarà de manera significativa fins a l'any 2030. El fenomen de l'envelliment per a les persones dècanes està força influenciat pel menor nombre d'efectius de les generacions nascudes durant la guerra civil i la postguerra immediata.

Això condicionarà que el fenomen d'envelliment de la població es produirà en dues etapes:

- ✓ El període 2001-2011, en què el creixement estarà caracteritzat sobretot per un increment del grup de 75-84 anys major que el de la resta de grups de gent gran.
- ✓ En canvi, a partir del 2012 i fins a l'any 2020, s'espera un increment superior del grup de 65-74 anys.

Aquest creixement no uniforme repercuteix directament sobre les necessitats d'atenció.

- a) les persones més grans de 85 anys creixeran, ininterrompudament, durant els propers 20 anys.

¹ Any en què precisament l'Informe sobre l'Estat de la Població Mundial prenia aquest tema com a eix. FNUAP (1998): *Estado de la Población Mundial. Las nuevas generaciones*. Fondo de Población de Naciones Unidas.

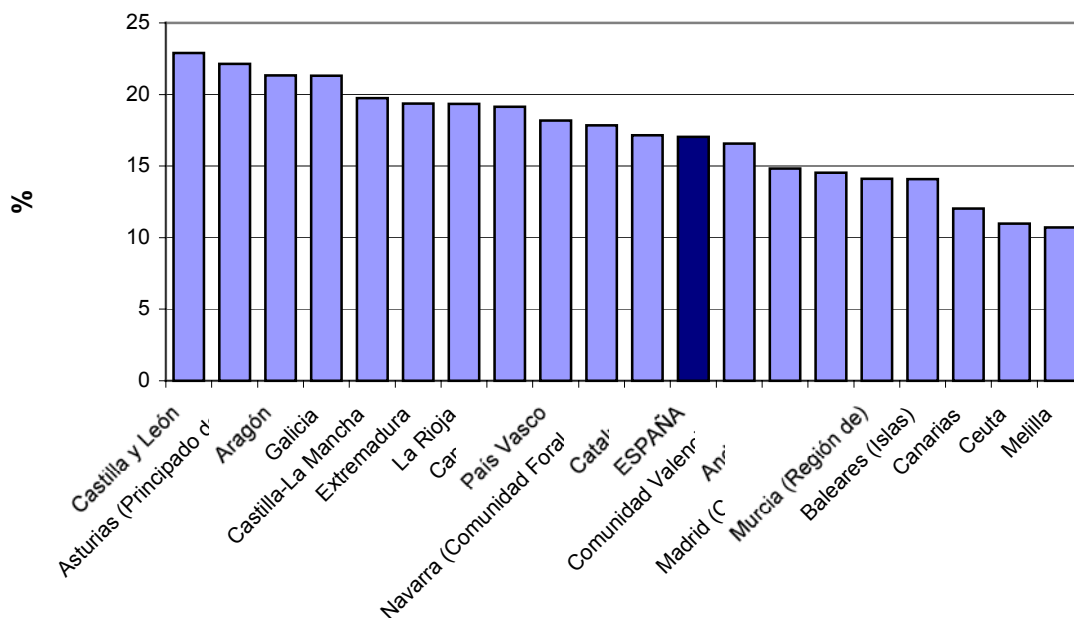
² El *Llibre Blanc de la gent gran amb dependència* ha estat elaborat a partir de l'encàrrec efectuat per la Consellera de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya a l'octubre de 2002, i amb la col·laboració de diferents institucions i experts de prestigi reconegut en aquesta matèria. L'autor d'aquest estudi forma part del Comitè d'experts d'aquest Llibre Blanc de la gent gran amb dependència.

- b) dins d'aquest grup, les persones entre 80 i 84 anys creixeran significativament fins a l'any 2010, i a un ritme més lent a partir d'aquesta data.

A Catalunya tant el volum global com les projeccions de l'envelliment es concentren en els nuclis urbans.

- Més del 80% dels catalans grans viuen en municipis de més de 100.000 habitants.

Gràfic 2.2
PERCENTATGE DE PERSONES MAJORS. COMUNITATS AUTÒNOMES, 2003

Font: INE: INEBASE: *Revisión del Padrón Municipal de Habitantes a 1 de enero de 2003*. INE, 2004.

La tendència de l'envelliment mundial és un fet sense precedents en la història de la població universal. Però aquest fenomen no és extraordinari i no reflecteix més que l'evolució lògica de la transició demogràfica que va començar a donar-se a Europa Occidental a partir de la segona meitat del segle XVIII i durant tot el segle XIX.

La tendència creixent de la gent gran tindrà, sens dubte, unes conseqüències importants en els propers decennis ja que canviarà les relacions entre generacions, l'enfocament del treball i l'atenció a la salut i l'educació.

CAPÍTOL 3

3.1 Els Programes educatius per a gent gran

A Espanya, el primer estudi sociològic sobre la vellesa es publica en la dècada de 1970 (Informe GAUR, 1975) i en ell es realitza una detallada anàlisi sobre les condicions de vida dels jubilats espanyols. Al començament dels anys 80 sorgeixen les residències per a ancians, instal·lacions dependents del sistema públic i dirigides principalment a ancians vàlids. I també en aquella època es desenvolupen centenars de clubs de jubilats (avui tancats o reconvertits majoritàriament), on era possible jugar al dòmino o a les cartes majoritàriament.

El 1982 se celebra a Viena la I Assemblea Mundial de l'envelliment que comença a marcar nous camins. Entre d'altres coses, l'INSERSO du a terme la seva primera investigació sobre la gent gran a Espanya (1985, *Informe sobre la població anciana en España*. Documentos técnicos, núm.35). A la fi dels anys 80 van començar a prendre força a Espanya nous plantejaments que defensaven els avantatges d'atendre a la gent gran en el seu medi habitual. A partir d'aquest canvi conceptual es desenvolupen les iniciatives d'intervenció social dirigides a mantenir i respectar totes les potencialitats dels individus.

El primer *Pla d'acció internacional sobre l'envelliment* (1982) dedicava les seves primeres recomanacions a concretar aquests plantejaments en l'àmbit de la salut. Deu anys més tard, el 1992, sorgeix el *Plan Gerontológico* (INSERSO, 1993), que es va configurar com a referent i marc d'acció. A partir d'aquest moment, totes les comunitats autònomes realitzen les seves pròpies planificacions gerontològiques. En el *Plan Gerontológico* apareixen per primera vegada temes com la visió de l'envelliment des d'una perspectiva de gènere, la participació de la gent gran, la cobertura dels diferents serveis, i la necessitat una coordinació sociosanitària. I l'INSERSO va continuar la seva feina de foment d'estudis especialitzats sobre l'envelliment (1995, *Las personas mayores en España. Perfiles. Reciprocidad familiar*; 1995, *Cuidados en la vejez. El soporte social informal*; 2002, *Las personas mayores en España. Informe 2002*; 2004, *Las personas mayores en España, Informe 2004*).

Sens dubte, el grup de la gent gran és un grup heterogeni i, per això, diferents han de ser també els enfocaments i intervencions. Aquest és un fet que ha estat reconegut per diferents organismes i institucions nacionals i internacionals com l'Organització Mundial de la Salut (OMS) o l'Organització de Nacions Unides (ONU).

El concepte de “una Societat per a totes les edats”, tal com es desenvolupa en el *Pla d'acció internacional sobre l'envelliment*, ens porta a distingir quatre dimensions o aproximacions, que serveixen d'element catalitzador per adoptar mesures pràctiques que contribueixin a la independència, participació, atenció, autorealització i dignitat de les persones d'edat:

- La situació de les persones d'edat.
- El desenvolupament permanent de les persones, entenent l'envelliment com un procés que dura tota la vida.
- Les relacions intergeneracionals.
- El desenvolupament i envelliment de la població.

La Declaració política de la II Assemblea Mundial sobre l'envelliment (Madrid 2002) en el seu article 11, parla de la necessitat que la gent gran pugui participar dins la vida cultural de la societat i, així mateix, pugui formar part activa dels programes educatius. En un sentit semblant es manifesta el Pla d'Acció Internacional sobre l'envelliment 2002 i el Fòrum de València.

El Pla d'Acció per a gent gran 2003-07 (Ministerio de Trabajo y Asuntos sociales) que és l'instrument que marca la política social a seguir amb les persones grans, dins l'Àrea I, Estratègia 5, senyala la necessitat d'impulsar la promoció de la cultura i el desenvolupament d'accions formatives que afavoreixin l'accés de la gent gran als béns culturals en general i a la societat de la informació en particular, i parla dels programes universitaris per a gent gran i del suport tècnic que aquests poden rebre des de les diferents administracions públiques.

Cal reconèixer l'existència del dret constitucional a l'educació, article 9.2 de la Constitució, que diu:

“Corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integran sean reales y efectivas, remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica cultural y social “

L'actual Pla d'Acció per a gent gran 2003-07, insisteix en la necessitat d'un accés a la cultura de totes les persones grans. Dins l'àrea I, que parla d'igualtat d'oportunitats, i en concret dins la seva estratègia 5, existeixen una sèrie de mesures en relació amb els programes universitaris per a gent gran que s'han de tenir presents per marcar la resta de les polítiques socials de la gent gran del segle XXI.

Així mateix a Catalunya no podem oblidar la Carta de Drets i Deures de la Gent gran de Catalunya promoguda pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya i pel Consell de la Gent gran de Catalunya, que parla a l'apartat d'Autorealització del dret:

“A desenvolupar plenament les nostres potencialitats en la societat, mantenint un procés de formació i creixement al llarg de tota la vida, de desenvolupar projectes propis d'oci, de lleure, de participació ciutadana i de voluntariat”.

I on les persones grans tenen el deure:

“De manifestar-nos actives en processos informatius i formatius adreçats a la millora de la pròpia qualitat de vida a tots nivells, així com d'implicar-nos en el disseny de polítiques i accions que facin possible una societat per a totes les edats”.

Per últim, cal remarcar les propostes del Llibre Blanc de la Gent Gran Activa dins el punt de Formació on l'allargament de la vida ha canviat radicalment la perspectiva del rol de la formació per a la gent gran. L'oferta formativa ha d'ésser prou àmplia perquè hi tinguin accés totes les persones, intentant, al mateix temps, la integració de les generacions, s'ha d'afavorir la utilització dels actuals equipaments i programes de formació (universitat, col·legis, ...), per a la incorporació de noves activitats formatives destinades a persones de totes les edats.

Les generacions que compleixen 65 anys tenen millors nivells culturals, millors pensions i rendes, més esperança de vida i, sobretot, millor qualitat de vida. Tot això ajuda als posicionaments més gratificants en aquesta etapa de la vida i per defecte a una més gran preocupació per la cultura i per l'adquisició de coneixements.

3.1. L'aprenentatge al llarg de la vida

La idea que la persona està en procés educatiu durant tota la seva vida comença a ser una realitat. Així, gran part de la població gran comença a tenir molt interès per actualitzar els seus coneixements i per incorporar-se al món de la informació i de les noves tecnologies.

La cultura ara és més canviant que mai i la forma d'adquirir-la també, d'aquí prové l'enorme necessitat d'estar actualitzats i informats que tenim tots els ciutadans. La gent gran, conscient d'aquesta nova situació, es preocupa per aquest fet i tendeix a adaptar-se a les noves formes d'adquisició de la informació.

L'educació permanent és un concepte adquirit gràcies a l'Informe Delors i a partir de les recomanacions de la UNESCO. Tots els organismes internacionals potencien l'accés a la cultura

per part de les persones grans com a una eina prioritària que cal desenvolupar de forma oberta i flexibilitzadora.

En l'Informe s'aposta clarament per aquest principi:

"... la divisió tradicional de l'existència en períodes clarament separats -la infància i la joventut; l'edat adulta, consagrada a l'activitat professional i el període de la jubilació- ha deixat de correspondre a les realitats de la vida contemporània i s'ajusta encara menys als imperatius del futur ...

D'altra banda, l'escurçada del període d'activitat professional, la disminució total d'hores de treball remunerades i la prolongació de la vida després de la jubilació augmenten el temps disponible per a altres activitats.

L'educació permanent no pot ja definir-se per referència a un període particular de la vida -per exemple, l'educació d'adults, per contraposició a l'educació dels joves- o una finalitat massa circumscrita, quan es distingeix, per exemple, la formació professional de la formació general. D'ara endavant el període d'aprenentatge cobreix tota la vida, i cada tipus de coneixement envaeix l'àmbit dels altres i els enriqueix" (Delors; 1996: 111-112)

L'aprenentatge al llarg del cicle vital està sotmès als canvis cognitius en cadascun de les etapes de la vida. En l'edat adulta i durant la vellesa s'ha discutit molt sobre el grau de deteriorament del funcionament intel·lectual. Hi ha cert consens en l'admissió de que la majoria de les habilitats mentals romanen intactes. Per exemple, investigacions (Permuter i altres, 1987), han demostrat que el deteriorament de la memòria no és tan generalitzat ni tan greu com es creia. Molts dels problemes cognitius que pateixen algunes persones majors no constitueixen una conseqüència inevitable de l'envelliment, sinó que es deu a altres factors (depressió, inactivitat, efectes secundaris dels medicaments,...).

La veritat és que els adults de totes les edats es poden beneficiar de l'educació com a aprenentatge. Més encara, en aquesta societat tecno-científica, ràpidament canviant, la gent gran en particular necessiten experiències educatives formals que els permetin mantenir de forma responsable la seva ciutadania i que els prepari per als canvis en els seus diferents estadis. L'educació per a gent gran pot ser útil per compensar les deficiències que sovint tenen lloc amb l'edat. Però seria interessant comentar el comportament cognitiu associat a l'edat com és la "saviesa", com un sistema de coneixements experts que es concentra en els aspectes pragmàtics de la vida i que inclou excel·lents judicis i consells sobre problemes transcendents, entre els que es troben el significat de la vida i la condició humana.

La saviesa és, almenys, una qualitat cognitiva que trobem en l'intel·ligència cristallitzada (pròpia de la gent gran), basada en la cultura i que es relaciona amb l'experiència i la personalitat. La intel·ligència cristallitzada prové del coneixement i de la informació que s'adquireix sobre el món i de les relacions humanes al llarg de l'existència. Tal i com indica (Corral i Pardo, 2001), en tot moment evolutiu l'individu està capacitat per a maximitzar els guanys i minimitzar les pèrdues, i la vellesa no és una excepció.

PART II

Treball d'estudi i anàlisi Ensenyaments universitaris per a gent gran com a objecte d'investigació

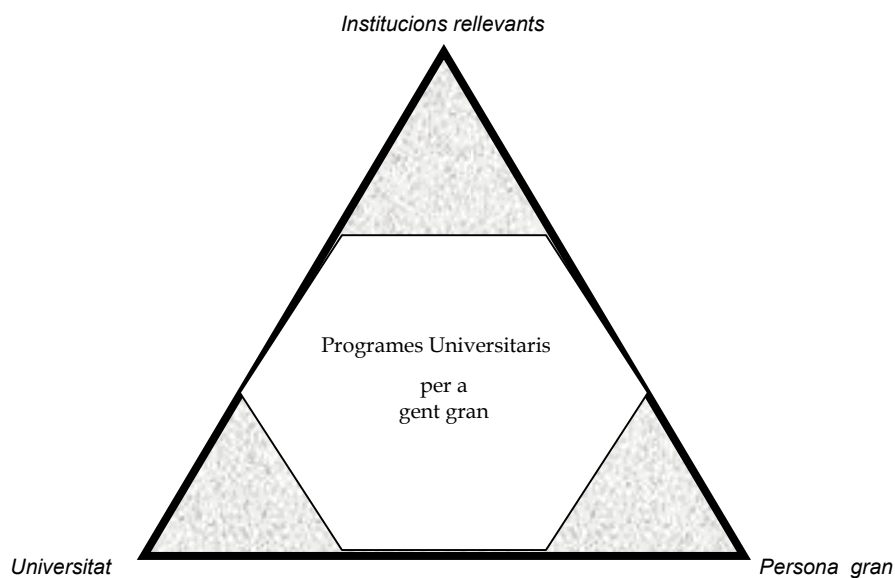
CAPÍTOL 4

4.1 Formulació de l'objecte d'estudi

Per a analitzar en profunditat la integració de la gent gran dins la Universitat, és fonamental disposar d'una visió àmplia que permeti determinar el marc dels ensenyaments d'aquests estudis. Hem de poder respondre a quin motiu, com i amb quina finalitat els estudis universitaris per a gent gran s'han introduït en les Universitats, quins factors han guiat la introducció, qui ha estat el veritable impulsor, qui ha posat els recursos, com s'encara des de la Universitat el repte d'aquesta incorporació i com s'estructuren la formació.

Aquesta visió general dels estudis universitaris per a gent gran ens du a considerar-la des d'una triple perspectiva. D'una banda, l'establiment d'un marc institucional (Universitat), els objectius de la seva existència, els camps del saber dels plans d'estudi, l'estructura i durada, així com el seu enfocament conceptual, metodològic, didàctic i la seva avaluació. En segon lloc, tenir present als destinataris (persona gran) i les seves característiques específiques biopsicosocials i finalment harmonització i vertebració entre les diferents institucions rellevants, potenciant noves línies d'intervenció social i millorant la participació del col·lectiu de gent gran.

Esquema 1

4.2 Objectius de l'estudi

L'objectiu general d'aquest estudi és descriure els estudis universitaris per a gent gran i els projectes que han impulsat a la seva introducció. Els objectius específics són els següents:

- Identificar i conèixer les Universitats pioneres en l'engegada d'aquests programes en l'àmbit català i espanyol.
- Descriure i analitzar les Aules per a gent gran existents a Catalunya i els programes universitaris per a gent gran existents a Espanya.
- Descobrir i descriure el grau de participació de la gent gran en aquests estudis, així com la seva anàlisi motivacional i participació social.
- Situar els estudis universitaris en la nostra Comunitat autònoma -Catalunya-.

4.3 Aproximació metodològica

Per a aconseguir els objectius, hem recollit, d'una banda, informació que ens ha permès realitzar una anàlisi amb un coneixement profund del context on es situen les diverses accions que analitzem i, per altra banda, hem analitzat, informació específica que ens ha permès respondre, directament, a les preguntes analítiques que plantejem.

El mètode seguit en aquest estudi és de caràcter quantitatiu i qualitatiu. D'entrada, hem d'assenyalar que es tracta de descriure i explicar els fets des de les seves manifestacions externes i analitzar les motivacions des de les seves manifestacions internes. L'investigador primer observa els fets socials tal com es mostren en la seva exterioritat, després, els anomena d'una forma unívoca i denotativa, per finalitzar registrant-los ja no com fets sinó com dades en una matriu que creua individus per respostes. Amb aquest propòsit s'ha realitzat:

- **Recopilació documental.** S'ha treballat, sobretot, en informació que ens ha ajudat a comprendre i analitzar la situació. S'ha recorregut a diferents fonts i bases de dades i per a la consulta d'aquestes fonts i altra informació bibliogràfica i documental s'han visitat diversos llocs clau, per copsar l'opinió dels informants que ens poden aportar informació rellevant.

Aquesta “xarxa de suport” de totes les experiències –professionals i personals- i els fets que se'n van succeint han marcar una primera etapa exploratòria (documental i d'anàlisi prèvia de fonts d'informació) sobre la qual s'assenteix el tema, disseny i punts més rellevants. Aquesta primera informació s'ha aconseguit, mitjançant:

- Informes tècnics
- Estudis
- Ponències i conclusions de congressos
- Bibliografia que pugui orientar l'estudi
- Memòries
- Arxius
- Premsa

El principi va ser una recerca bibliogràfica general respecte al tema de l'educació i la gent gran. Aquesta fase s'ha estès fins a la redacció final de l'estudi, ja que s'han realitzat contínues consultes bibliogràfiques. D'aquestes consultes les principals fonts han estat:

- Informació obtinguda a Internet: pàgines webs d'organismes del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (IMSERSO).
- AEPUM (Asociación Estatal de Programas Universitarios de Mayores).
- Observatorio de Mayores (CSIC).
- Estudis del CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas).
- Artícles de revistes especialitzades³.
- Artícles de premsa (*La Vanguardia, El País, El Periódico, ...*) principalment.

També s'han visitat i consultat altres llocs no només per a l'obtenció d'informació “escrita i publicada” sinó per a un altre tipus d'informació oral i/o de temes limítrofs. Aquests han estat:

- Biblioteca del IMSERSO.
- Estudis, departaments i investigacions d'altres Universitats: Univ. de Granada (Granada), Univ. Alcalá de Henares (Madrid), Univ. Complutense de Madrid (Madrid), Univ. Pontificia de Comillas (Madrid), Univ. Pontificia de Salamanca (Salamanca), Univ. Ramon Llull (Barcelona) i Universitat Autònoma de Barcelona (Barcelona).

³ Les revistes que s'enumeren a continuació existeixen actualment per exemple: 1) Revistes espanyoles: *Revista Española de Geriátria y Gerontología, Sesenta y más, Geriatrika*, principalment. 2) Revistes d'altres països: *Psychology an Aging, Gerontologie et Societé, Education ang Ageing*, principalment.

Quant a l'OBSERVACIÓ, hem de puntualitzar que a més dels llocs visitats per a l'obtenció d'informació "escrita i publicada", s'han visitat altres espais d'una manera més sistemàtica i intencionada en relació amb els nostres "subjectes-protagonistes" d'estudi. Seguint algunes directrius de l'observació participant i no participant s'han visitat (i hem interactuat) els següents llocs per a gent gran. Alguns d'aquests punts visitats i/o esdeveniments viscuts entorn del tema, que hem anat anotant en el nostre "diari" d'investigació, han estat:

- VIII Encuentro Nacional de Personas Mayores (a Zamora) -15/11/04-.
 - I Jornadas profesionales (a Múrcia) -19/04/05-.
 - Jornada Envel·liment i ciutat: reptes i oportunitats per a la ciutadania de totes les edats (Institut Català de l'Envel·liment, a Barcelona) - 06/10/05-.
 - Jornadas técnicas: Los retos de los Programas universitarios para mayores ante la reforma de la Ley orgánica de Universidades (a Alacant) - 15/12/05-.
- **Entrevistes semiestructurades** a informants clau que contenen amb una àmplia i important informació i coneixement sobre els programes universitaris per a gent gran, així com ha institucions rellevants en la matèria. L'entrevista semiestructurada que s'aplica és una forma de *diàleg social* al mateix temps que la conversa constitueix la unitat mínima d'interacció social. Optem per considerar als professionals de l'educació com protagonistes o narradors actius; nosaltres som narradors-observadors més passius. En la seva realització hem considerat diversos aspectes: la selecció dels entrevistats més capaços i disposats a donar informació rellevant; l'elecció del temps i lloc més apropiat...

Els avantatges que podem trobar amb aquesta tècnica són: la riquesa informativa, possibilitat d'indagació i clarificació, flexibilitat, economia, accessibilitat i informació difícil d'observar, intimitat i comoditat.

- **Recollida de dades quantitatives** sobre les Aules per a gent gran a Catalunya i els diferents programes universitaris a Espanya i els seus elements organitzatius.

S'ha optat per una anàlisi de la informació de forma descriptiva, perquè el que es pretén mostrar, de forma general, és la realitat de les Aules i els programes universitaris per a gent gran. Com a conseqüència, a través de la descripció d'aquestes ofertes educatives es pot obtenir una visió global de l'estat actual d'aquests nous programes formatius.

- **Grups de discussió** a gent gran que participen d'aquests estudis universitaris sobre els diferents graus de motivació, participació social i beneficis aportats per aquests ensenyaments. A partir de la interacció entre grups de persones sobre una mostra dels

diferents grups socials que participen en aquests programes, amb la finalitat d'obtenir discursos qualitatius.

Una vegada preparat el guió, el material necessari i altres detalls imprescindibles en els Grups de discussió (GD) - adequació del local amb condicions ambientals mínimes, cintes, fitxes, enregistratora...- hem passat a la contactació dels participants dels GD. Després d'aquesta fase dels membres, es proceeix a la reunió i enregistrament del discurs dels convocats.

4.4 Temporalització general de l'estudi

Per ajudar a la planificació i presentació de l'estudi, s'ha utilitzat un **Cronograma de Gantt** quadre de doble entrada on s'encreuen operacions per temps. Servint d'eix d'abscisses per representar el temps, i el d'ordenades per distribuir les diferents tasques a realitzar. Els terminis per a cada activitat o tasca s'han presentat gràficament mitjançant línies. El Cronograma que es va seguir en la realització de l'estudi va ser el següent:

CRONOGRAMA

Activitats/Tasques	Octubre	Novembre	Desembre	Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny
	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
- Revisió bibliogràfica - Recopilació documental - Construcció del marc teòric	— — —	—	
- Disseny de la mostra - Construcció dels instruments - Disseny definitiu - Selecció de la mostra			—	—	— —				
- Contactació de la mostra - Administració i realització dels instruments						—		
- Transcripció de les entrevistes - Transcripció dels grups de discussió - Codificació i tabulació de les entrevistes - Codificació i tabulació dels grups de discussió - Codificació i tabulació de les dades quantitatives							— — —		
- Anàlisi de les dades - Anàlisi i discussió dels resultats								— —	
- Elaboració de l'informe final									—
- Entrega del treball									—

línea intensiva de treball —

línea discontinua de treball

CAPÍTOL 5

5.1 Procés de disseny i elaboració dels instruments.

5.1.1 L'entrevista

L' **objectiu específic** que es pretén assolir amb la realització de l'entrevista semiestructurada és el següent:

- Identificar i conèixer les universitats pioneres en l'engegada d'aquests ensenyaments en l'àmbit espanyol i català.

5.1.1.1 Blocs de contingut

Aquest objectiu específic dóna lloc als **blocs de contingut** i a la seva especificació en forma de preguntes o ítems, tal com es descriu a continuació.

Blocs de contingut	Ítems
Bloc 1: Identificació	. Nom de l'entrevistat / Lloc de treball / Ubicació / Categoria docent / Edat / Sexe / Treball actual . Experiència en referència als estudis per a gent gran
Bloc 2: Dades històriques	. Activitats prèvies . Data d'inici del Programa / Motivació-demanda inicial/ Persones en l'engegada del Programa per part docent / Entitats que van participar . Aspecte emocional-vivència de l'inici del Programa /Repercussió del curs
Bloc 3: Estructura	. Model previ d'institució . Estructura inicial del Programa/ Durada / Continguts / Horari / N° d'aules / Dependències / Material

Bloc 4: Recursos humans	. Responsable / Equip de treball (professors, col·laboradors, ...) / PAS . Vies de participació
Bloc 5: Organització	. N° de places / Procediment d'accés / Activitats / Assistència
Bloc 6: Programació	. Objectius / Continguts / Metodologia / Avaluació-tipus
Bloc 7: Aprenentatge al llarg de la vida	. Reflexió sobre el moviment educatiu per a gent gran
Bloc 8: Futur	. Actuacions més importants actualment / Previsió de futur

5.1.1.2 *Procés de recollida de dades*

S'estructura de la manera següent:

- a) Fitxa tècnica i de control de l'entrevista a l'expert

Fitxa tècnica i de control		
DADES GENERALS DE L'ENTREVISTAT		
. Nom i cognoms:	. Edat:	. Sexe:
. Profesió:		
. Càrrec anterior al Programa:		
. Càrrec actual:		
. Institució:		

. Data de realització:
. Lloc de realització /Entorn ambiental:
. Hora d'inici:
. Hora de finalització:
. Durada:
. Observacions:

b) Guió de l'entrevista a informants claus

Guió de l'entrevista
. Agraïments per la realització de l'entrevista semiestructurada.
. Presentació de l'expert del Programa
<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificació de l'entrevistat. 2. Data d'inici del Programa?. 3. Quina va ser la motivació inicial per desenvolupar el Programa? S'han desenvolupat abans de l'inici del Programa activitats prèvies amb gent gran? Com va néixer el Programa?. 4. Quines persones i institucions van impulsar a l'inici el Programa? Va rebre alguna ajuda econòmica?. 5. Faci referència a la vivència inicial. Quina vivència té d'aquells primers moments? Quina repercussió social va tenir el Programa?. 6. Es va tenir en els seus inicis de l'estructura l'exemple d'algun model?. 7. Quin objectius tenia el Programa? I actualment?. 8. Hi ha diferents seus? Quines?. Quina estructura organitzativa tenia el Programa i té ara?. 9. Quants professionals van començar a treballar a l'inici?. 10. Quin tipus de professionals participen i si són titulars de la Universitat? Quines vies de participació tenia el Programa?. 11. Parlem de la seva organització inicial: Quin era el procediment d'accés? N° de cursos-durada-hores- n°de places i activitats?. 12. Parlem de la seva programació: continguts-metodologia i avaluació-tipus. 13. Què tipus de perfil trobem en el Programa quan parlem de gent gran?. 14. Pot influir el tipus de perfil en el tipus d'assignatures o existeix un estudi previ?. 15. Quina àrea està més valorada quan es realitza l'avaluació?. 16. Què busquen aquestes persones dins un Programa?. 17. S'ha fet algun estudi sobre el grau de satisfacció de l'usuari? Hi ha dades?. 18. Quines actuacions són més importants actualment? Quina previsió de futur té el Programa (espai europeu,...). 19. I per finalitzar, defineixi una serie de conceptes: gent gran i aprenentatge al llar de la vida.
. Tancament / Agraïments per la realització de l'entrevista semiestructurada.

5.1.1.3 Estructuració de la mostra

Ateses les característiques de l'estudi, les institucions que han participat han sigut del context català i espanyol. La característica històrica dels inicis de les Aules d'extensió universitària per a gent gran a Catalunya a finals dels 70 i l'inici dels programes universitaris per a gent gran a l'estat espanyol a principis dels 90 proporcionen una realitat que cal contextualitzar.

Els criteris que hem seleccionat per a la realització de les entrevistes a experts han estat:

- Catalunya:
 - o membres-responsables de les diferents Universitats que formen part del Consell Interuniversitari.
 - o membre-responsable de la institució rellevant com és AFOPA.
- Espanya:
 - o experts de les tres primeres experiències de formació universitàries per a gent gran a Espanya.
 - o conjuntament amb la institució rellevant d'aquesta realitat IMSERSO.

Per una millor comprensió i visualització de les característiques de les entrevistes a informants claus i institucions rellevants, podem veure l'esquema 2 adjunt:

Esquema 2

**DISTRIBUCIÓ
EXPERTS ENTREVISTATS
- Catalunya-**

Eix: Institució

Univ. Pompeu Fabra	Dr. Tomàs de Montagut <i>Vicerector de Relacions Institucionals i secretari general</i>
Univ. de Barcelona	Dr. Salvador Claramunt <i>Vicerector d'Activitats i Promoció Culturals i Patrimoni</i>
Univ. de Lleida	Dra. Rosa Ma. Mateu <i>Coordinadora de la Unitat d'Atenció Socio-Educativa de l'ICE</i>
Univ. Politècnica de Catalunya	Dr. Xavier de Las Heras <i>Vicerector de Docència i d'Extensió Universitària</i>
Univ. Autònoma de Barcelona	Sra. Mercè Pérez Salanova <i>Directora del programa La Universitat a l'Abast</i>
Univ. de Girona	Sr. Josep Torrellas <i>Delegat del Rector per a Extensió Universitària de la gent gran</i>
Univ. Rovira i Virgili	Dr. Josep Ma. Sabaté <i>Coordinador de les Aules d'Extensió Universitària per a la Gent gran</i>
Univ. de Vic	Sra. Anna M. Bonafont <i>Escola Universitària de Ciències de la Salut</i>
	Càrrec

Eix: Responsabilitat

**DISTRIBUCIÓ
INSTITUCIONS RELLEVANTS
- Catalunya-**

Eix: Institució

AFOPA	Sra. Montserrat Lamúa <i>Vicepresidenta</i>
	Càrrec

Eix: Responsabilitat

**DISTRIBUCIÓ
EXPERTS ENTREVISTATS
- Espanya-**

Eix: Institució

Univ. Alcalá de Henares	Dr. Carlos Alvar <i>Director</i>
Univ. Pontificia de Salamanca	Dra. Adoración Holgado <i>Directora</i>
Univ. Granada	Sr. José Ma. Roa <i>Subdirector</i>
Càrrec	

Eix: Responsabilitat

**DISTRIBUCIÓ
INSTITUCIONS RELLEVANTS
- Espanya-**

Eix: Institució

IMSERO	Sra. Esther López <i>Cap d'àrea de Formació especialitzada de l Secretaria General del IMSERSO</i>
IMSERO	Sr. Jose Carlos Baura <i>Secretario General del IMSERO</i>
Càrrec	

Eix: Responsabilitat

Les estratègies que s'han utilitzat per comunicar l'entrevista van ser:

- a) carta de presentació de l'entrevista semiestructurada
- b) presentació i format de l'entrevista
- c) realització de l'entrevista

A tots se'ls ha enviat una carta⁴ on sol licitem la seva participació en la recerca i on s'explica els objectius i l'estructuració de l'estudi.

⁴ El format d'aquesta carta es presenta a l'apartat Annex 1.

5.1.2 Dades quantitatives

L'objectiu específic aconseguit amb l'estudi de les dades quantitatives existents sobre el tema és el següent:

- Descriure i analitzar les Aules d'extensió universitària per a gent gran existents a Catalunya i els programes universitaris per a gent gran existents a Espanya.

5.1.2.1 *Blocs de contingut*

Aquest objectiu específic dóna lloc als **blocs de contingut** i a la seva especificació en forma d'ítems, tal com es descriu a continuació.

Blocs de contingut	Ítems
Bloc 1: Anàlisi històrica	. Nombre de centres / Evolució
Bloc 2: Vinculació	. Dependència / Categoria / Elecció / Període / Nomenament
Bloc 3: Professorat	. Elecció / Categoria
Bloc 4: Alumnes	. Edat dels alumnes / Gènere / Tipus d'estudis

Les dades es presenten en diferents blocs:

- **Bloc 1 :** Anàlisi històrica. El que es pretén aconseguir amb la informació aportada aquí és mostrar el naixement de les Aules d'extensió universitària per a gent gran a Catalunya i el naixement dels programes universitaris de la resta de l'estat espanyol.
- **Bloc 2 :** Vinculació. És important en una activitat d'aquestes característiques, veure la seva vinculació institucional.
- **Bloc 3 :** Participació docent. S'investiga la participació docent d'aquest estudis universitaris en la qual es troba cada programa per al desenvolupament de les seves activitats.
- **Bloc 4 :** Alumnes. És un dels punts més importants dels estudis universitaris. En aquest apartat s'analitza l'edat dels alumnes, el gènere i el tipus d'estudis que tenen els alumnes.

5.1.2.2 Fonts consultades

El procés d'anàlisi i recollida de dades quantitatives s'ha centrat en la consulta del seu últim document de dades del VIII Encuentro Nacional de Programas Universitarios para mayores (Coreses) del mes de novembre del 2004 i en la Memòria d'AFOPA (Curs 2003-2004). Aquesta anàlisi ens ha permès l'elaboració d'informes i consultes que es representen mitjançant gràfics, taules i quadres, perquè la informació sigui el més clara possible.

Les estratègies que s'han utilitzat:

- a) carta de presentació de l'estudi
- b) proporcionar un sistema de retorn dels resultats de l'estudi

A tots se'ls va enviar una carta⁵ per sol·licitar la seva participació en la recerca i on s'explica els objectius i l'estructuració de l'estudi.

⁵ El format d'aquesta carta es presenta a l'apartat Annex 2.

5.1.3 Grups de discussió

L' **objectiu específic** aconseguit amb la realització dels grups de discussió és el següent:

- Descobrir i descriure el grau de participació de la gent gran en aquests estudis, així com la seva anàlisi motivacional i participació social

5.1.3.1 *Blocs de contingut*

Aquest objectiu específic dona lloc als **blocs de contingut** i a la seva especificació en forma de preguntes o ítems, tal com es descriu a continuació.

Bloc de contingut	Eixos temàtics
Bloc 1: Identificació	. Diferents graus de motivació per participar en un programa educatiu d'aquestes característiques
Bloc 2: Participació social	. Grau d'aportacions personals i beneficis d'aquests programes
Bloc 3: Estructura	. Valoració de l'estructura actual i avaluació de la mateixa
Bloc 4: Perspectiva de futur	. Aprenentatge al llarg de la vida

5.1.3.2 *Procés de recollida de dades*

El grup de discussió s'estructura de la manera següent:

- a) Fitxa tècnica i de control del Grup de discussió (GD)

Fitxa tècnica i de control	
. Data de realització:	
. Lloc de realització:	
. Hora d'inici:	
. Hora de finalització:	
. Grau de participació:	
. Entorn ambiental:	
. Components del grup:	

b) Fitxa tècnica dels participants del GD

Nº	Gènere	Edat	Estat civil	Nº fills	Exp. laboral	Situació actual	Act. diàries	Estudis	Ingressos	Ciutat
1										
2										
3										
...										

c) Guió del GD

Guió del Grup de discussió

. Benvinguda i Agraïments per la realització del grup de discussió.

. Revisió general de la temàtica a tractar. S'expliquen de forma breu i general els objectius de l'estudi.

. Plantejament de les normes bàsiques a desenvolupar dins el grup de discussió:

- Totes les opinions i les valoracions del grup són interessants. Cada expressió per part de les persones participants és igualment important i vàlida per l'estudi.
- Animen a la participació de totes les persones en la discussió grupal. Cada expressió pe part dels participants és igualment important i vàlida per a l'estudi.
- Ni la persona que actua com a moderador ni la que ho fa com a observador crític no participen en el grup. Únicament actuen com conductors i observadors del mateix, respectivament.
- Les regles bàsiques de funcionament seran les següents: no es pot interrompre, no enjudiciar o desqualificar opinions, sense que això impliqui no opinar el contrari o rebatre-les.
- Tot el desenvolupat en el grup de discussió és confidencial i privat. Tota la informació s'utilitzarà dins del marc d'estudi i que cap nom ni cap dada personal de les persones que participen no apareixerà en cap situació.
- Una vegada analitzades les dades i vistos els resultats de l'estudi s'enviarà una còpia al responsable del grup, bé per revisar-los, per compartir-los i/o debatre'ls.
- Se sol·licita l'ús de l'enregistradora com a via per registrar la informació que produeix el grup.

. Presentació del tema:

Graus de motivació, participació social i beneficis aportats per les Aules per a gent gran

. Desenvolupament del grup de discussió:

- a. Per què participeu a les Aules, què és el que us motiva, per què ho feu?
- b. Quin tipus d'aprenentatge busqueu? amb quines condicions?
- c. Quines coses heu fet anteriorment? A quins llocs us heu dirigit per satisfer la vostra motivació d'aprenentatge?
- d. Quin benefici personal aporta la participació a les Aules?
- e. Aquest benefici personal es reverteix a nivel social? Quina és la participació social més "premiada"?
- f. Quina valoració fan de l'estructura actual de les Aules? Parlin d'aspectes positius i aspectes millorables?
- g. Quines són les temàtiques que són les més motivadores per la gent gran de les Aules? Existeixen temàtiques "estrella" i temàtiques "tabú" a les Aules?
- h. Per desenvolupar una classe de docència, què li demanen a un professor? Què aspectes ha de tenir un professor?
- i. En una formació permanent com les Aules de grau no professionalitzador, com s'avaluen el seu grau d'aprenentatge?
- j. Quina perspectiva de futur veuen a les Aules? Com pensem que seràn les persones grans i què voldrà trobar-se? Hem de tenir aspectes presents que actualment no hem considerat?

5.1.3.3 Estructuració de la mostra

Ateses les característiques de l'estudi, les institucions a la qual s'ha adreçat el grup de discussió ha sigut del context català i espanyol. Hem buscat copsar els diferents graus de motivació, participació social i beneficis aportats per aquests programes amb la finalitat d'obtenir discursos qualitius dels alumnes que ja participen d'aquests estudis.

No es persegueix la representativitat estadística sinó la representativitat tipològica, soci-estructural, el desentranyar les estructures de significat.

Per a la realització dels GD s'han seleccionat del context català quatre grups d'alumnes dels diferents territoris (Barcelona, Tarragona, Girona i Lleida) de les Aules d'extensió universitària catalanes. Així mateix per copsar la representativitat a l'Estat espanyol també s'han realitzat en dues Universitats espanyoles.

Els criteris principals per desenvolupar l'activitat han sigut:

- Participació actual dins d'un estudi universitari per a gent gran. Aquest criteri és indispensable per poder captar de viva veu l'opinió de l'alumne del programa.
- D'ambdós gèneres. Aquesta categoria també és considerada fonamental en el nostre estudi per poder establir comparacions intergènere. A més, cal recordar que conforme ascendeix l'edat, el percentatge de dones grans augmenta, la qual cosa és un clar indicador del fenomen denominat "feminització de la vellesa".

Les estratègies utilitzades per comunicar el grup de discussió han sigut:

- a) carta de presentació del grup de discussió a la persona responsable del programa universitari.
- b) selecció per part del responsable del programa del grup d'alumnes
- c) presentació, format del grup de discussió
- d) realització del grup de discussió

A tots se'ls va enviar una carta⁶ per sol·licitar la seva participació en la recerca i on s'explica els objectius i l'estructuració de l'estudi.

5.1.3.4 Síntesi de les fonts

A tall de síntesi de les fonts utilitzades i dels continguts seleccionats, es presenta la Taula següent, on es pot observar la correspondència dels diferents elements de l'estudi.

⁶ El format d'aquesta carta es presenta a l'apartat Annex 3.

5.2 Resums dels instruments.

En el nostre estudi s'ha seguit "l'estratègia de la triangulació", les tècniques aplicades han estat les entrevistes semiestructurades, els grups de discussió i la documentació de les dades quantitatives - obviat aquest últim- a continuació realitzarem una síntesi dels instruments de l'entrevista i dels grups de discussió utilitzats en la nostra recerca.

5.2.1 L'entrevista

Tal i com dèiem en el nostre punt 5.1.2.4 *Estructuració de la mostra*, ateses les característiques històriques dels inicis dels ensenyaments universitaris per a gent gran s'han seleccionat entrevistats experts de diferents territoris. Per a això hem desenvolupat **15 entrevistes a informats clau**.

Entrevista	Nom i cognoms	Institució
EE 1	Sr. Joan -Jordi Aragay	Ex-fundador AFOPA
EE 2	Sra. Montserrat Lamúa	AFOPA
EE 3	Dr. Tomàs de Montagut	Univ. Pompeu Fabra
EE 4	Dr. Salvador Claramunt	Univ. Barcelona
EE 5	Dra. Neus Vila – Dra. Rosa Ma.Mateu	Univ. de Lleida
EE 6	Dr. Xavier de Las Heras	Univ. Politècnica de Catalunya
EE 7	Sra. Mercè Pérez Salanova	Univ. Autònoma de Barcelona
EE 8	Sr. Josep Torrellas	Univ. de Girona
EE 9	Dr. Josep Ma. Sabaté	Univ. Rovira i Virgili
EE 10	Sra. Anna Ma. Bonafont	Univ de Vic
EE 11	Dr. Carlos Alvar	Univ. Alcalá de Henares
EE 12	Sr. Jose Carlos Baura	IMSERSO
EE 13	Dra. Ma. Adoración Holgado	Univ. Pontificia de Salamanca
EE 14	Sr. José Ma. Roa	Univ. de Granada
EE 15	Sra. Esther López	IMSERSO

Un cop preparat el guió de l'entrevista, el material necessari i altres detalls imprescindibles de les entrevistes, hem contactat amb els diferents informants clau mitjançant el contacte telefònic. En aquest primer contacte s'ha explicat l'estudi que s'estava realitzant i s'ha enviat una carta de presentació per demanar l'autorització de l'entrevistat.

Després de la fase d'acceptació dels diferents informants claus, s'ha preparat el desplaçament a la seu i s'ha realitzat enregistrament del discurs. Tan sols **2** informants claus no han autoritzat l'ús de l'enregistradora (Univ. de Barcelona - Vicepresidenta d'AFOPA).

De les diferents entrevistes realitzades **10** pertanyen als diferents responsables de les Universitats catalanes que formen part del Consell Interuniversitari i **2** entrevistes a representants de la institució rellevant catalana AFOPA (aquesta última a la seva vicepresidenta en funcions per estar vacant la presidència durant l'estudi). D'aquestes últimes entrevistes a representants de la institució rellevant catalana volem destacar la entrevista al Sr. Joan-Jordi Aragay, fundador d'AFOPA en el seu propi domicili.

De totes les entrevistes programades al territori català només **1** no s'ha pogut desenvolupar per malaltia de l'informant clau (Univ. Autònoma de Barcelona), la resta s'han realitzat sense dificultats i en el pròpia seu de la institució.

I per últim, en l'àmbit espanyol s'han desenvolupat **3** entrevistes a les tres Universitats pioneres en l'inici d'aquests Programes universitàries, dues d'aquestes experiències -Univ. Pontificia de Salamanca i Univ. Alcalá de Henares-, hem pogut desenvolupar-la directament amb el fundador-director de l'experiència universitària per a gent gran i **2** entrevistes a representants de la institució rellevant espanyola IMSERSO, d'aquestes últimes destaquem l'entrevista amb la persona fundadora d'aquests programes per part de l'Administració pública el Sr. Jose Carlos Baura.

5.2.2 Els grups de discussió

Tal i com dèiem en el nostre punt 5.1.3.4 *Estructuració de la mostra*, no es persegueix la representativitat estadística sinó la representativitat tipològica, soci-estructural, el desentranyar les estructures de significat. Per a això hem desenvolupat **6 grups de discussió**.

D'aquests **4** es trobaven al llarg dels diferents territoris del context català i **2** es trobaven al llarg del territori espanyol.

Grups de discussió	Universitat	Membres	Lloc
GD 1	Univ. Autònoma de Barcelona	Aula d'extensió universitària de Sant Cugat del Vallés	Sant Cugat del Vallés
GD 2	Univ. de Girona	Aula d'extensió universitària de Girona	Girona
GD 3	Univ. de Lleida	Aula d'extensió universitària de Lleida i de Tàrraga	Lleida
GD 4	Univ. Rovira i Virgili	Aula d'extensió universitària de Reus	Reus
GD 5	Univ. Pontifícia de Comillas	Programa universitari	Madrid
GD 6	Univ. Pontifícia de Salamanca	Programa universitari	Salamanca

Un cop preparat el guió, el material necessari i altres detalls imprescindibles en els GD (adequació del local amb condicions ambientals mínimes,...), passem a la contactació dels membres mitjançant el responsable de cada territori:

. **GD 1-** Universitat Autònoma de Barcelona – UAB- (Sra. Mercè Pérez Salanova).

. **GD 2-** Universitat de Girona –UdG- (Sr. Josep Torrellas).

. **GD 3-** Universitat de Lleida –UdL- (Dra. Neus Vila i Dra. Rosa Ma.Mateu).

. **GD 4-** Universitat Rovari i Virgili –URV- (Dr. Josep Ma. Sabaté).

. **GD 5-** Universidad Pontificia de Comillas – (Dr. Alfonso Miguel Cuadrón)

. **GD 6-** Universidad Pontificia de Salamanca – (Dra. Ma.Adoración Holgado)

Després de la fase de contactació dels diferents membres per part del seu responsable, es procedia a la reunió que s'ha realitzat a la mateixa seu que té cada grup al seu territori i enregistrament del discurs per part dels components.

En total cal destacar que han participat dels diferents grups de discussió:

	Catalunya	Espanya
Total	21 assistents	12 assistents
Edat	Entre 55-65 anys (3) Entre 66-75 anys (10) Més de 76 anys (8)	Entre 55-65 anys (3) Entre 66-75 anys (7) Més de 76 anys (2)
Gènere	Homes (16) Dones (5)	Homes (6) Dones (6)
Estudis	Predomina en els grups els estudis superiors i tècnics/mitjans	Predomina en els grups els estudis superiors i tècnics/mitjans

Finalment volem destacar que la realització dels diferents grups de discussió s'ha desenvolupat sense cap contratemps al llarg de l'estudi i amb una gran acollida per part dels diferents responsables de les diferents Universitats així com dels components dels grups de discussió de les diferents seus.

CAPÍTOL 6

6.1 Presentació de resultats

Igual que en altres èpoques passades, al començar la dècada dels 80, es presenten noves exigències de canvi en l'educació que s'originen en diferents grups d'edats. Homes i dones de més de 55 anys en endavant, anhelan ampliar els seus coneixements i habilitats a fi de participar d'una manera més activa i completa en el canviant món dels nostres dies i respondre a les condicions d'una societat cada vegada més complexa.

Què ha succeït perquè tantes persones grans es decideixin a matricular-se en aquesta formació per a gent gran? Quin tipus d'aprenentatge busquen? Què és el que motiva a tantes persones grans? Quin benefici personal aporta la participació a les Aules o els Programes Universitaris? La vida de les persones grans ha canviat radicalment en els últims 30 anys (veure Capítol 2) fins aquest moment, aconseguir la jubilació significava passar a una situació de falta d'activitat, no només en l'àmbit laboral sinó també en la vida quotidiana. No obstant això, aquesta idea ha canviat molt ràpidament i s'està reivindicant un nou concepte de jubilació.

La formació universitària per a gent gran pot ser una de les més importants accions per fomentar la participació de la gent gran en la societat, atorgant una dimensió social al procés educatiu de les seves vides. Es tracta d'una nova forma de "educació d'adults"⁷. Aquests programes suposen un nou concepte d'educació universitària, que ensenya a envellir de forma saludable i solidària, estenent-se a tots els col·lectius socials i reforçant al mateix temps els processos de relació intra i intergeneracional.

Des d'aquesta perspectiva, la història de les Aules i més endavant dels Programes Universitaris per a gent gran ocupa un lloc de privilegi, donat que la història i més en concret la història de les persones grans proporciona les claus que afavoreixen la comprensió dels fets culturals, socials, econòmics o artístics que l'ésser humà ha protagonitzat a través de diferents societats i moments històrics. El nostre *Punt de partida: La història d'una trajectòria* ofereix una visió general de la successió dels fets històrics, fets que encadenats, donen lloc a l'evolució històrica que formen part indestriable de la memòria dels nostres grans.

⁷ Entenem com l'Educació d'adults aquella que està orientada a la integració dels adults en el mercat de treball a través de programes de qualificació o requalificació professional i el seu eix gira entorn de processos d'alfabetització, mentre que les Aules i Programes universitaris per a gent gran neixen de la creixent demanda de les persones grans d'aconseguir una formació que transcendeix a l'alfabetització i és posterior a la mateixa.

D'entre totes les investigacions consultades hem de comentar que són molt pocs els que es detenen a analitzar el naixement de les Aules. Tan sols l'autor Calsapeu (2005), a Catalunya, presenta un anàlisi més profund, però la majoria d'escrits resolen de forma històrica la descripció del passat del naixement de les Aules al·ludint a l'experiència francesa de Toulouse i més tard a la Dirección General de Desarrollo Comunitario a Espanya com impulsora.

En el nostre cas, hem volgut enumerar el seu naixement donada la rellevància històrico-formativa. Al conèixer la història del seu naixement podem obtenir una reconstrucció social de la situació que permet un acostament més profund per entendre les diferents transformacions i desenvolupament personal, en la intencionalitat de les quals es situa l'enfocament discursiu i qualitatiu seguit en aquest estudi.

6.1.1 Punt de partida: La història d'una trajectòria laboral i vital

Què motiva a persones de més de 70 anys a participar a les Aules? Tal i com analitzarem al Capítol 8 del nostre estudi, avui dia el 43,5% de la gent gran de les Aules d'AFOPA a Catalunya són majors de 70 anys i l'altre 40% tenen de 60 a 70 anys⁸, és a dir, estem parlant que més del 80% de les persones grans de les Aules, tenen una edat i han viscut una època determinada. De quina època estem parlant? Què va succeir? Quins esdeveniments sociopolítics han viscut aquestes persones? Com eren les condicions laborals i vitals? Com era el nivell d'instrucció? Per contestar aquestes preguntes cal inevitablement fer un recorregut i conèixer els esdeveniments que han conformat la seva història.

Si observem el quadre adjunt, podem imaginar i traslladar-nos a la joventut de les persones grans, veient les diferents edats que la gent gran d'aquesta investigació tenien en alguns dels esdeveniments al·ludits.

Esquema 3

Any de naixement	II República 1931	Guerra Civil 1936	Transició 1975	Primeres eleccions 1977	Avui 2006
1922	9	14	53	55	84
1925	6	11	50	52	81
1928	3	8	47	49	78
1930	1	6	45	47	76
1932	-	4	43	45	74
1934	-	2	41	43	72

Com es pot comprovar de les dades obtingudes de les nostres persones grans, destaquem:

⁸ Dades obtingudes de la Memòria d'AFOPA (2003-04).

- Han nascut al voltant dels anys 20-30. La Segona República espanyola abraça el període comprès entre el 14 d'abril de 1931 i l'1 d'abril de 1939, tot i que a partir del 18 de juliol de 1936, la rebel·lió d'una part de l'exèrcit, a les ordres del general Franco, va pertorbar el normal desenvolupament de les institucions republicanes. Durant aquests anys Catalunya assolí l'autonomia i es va instaurar la Generalitat, presidida per Francesc Macià i, a la seva mort, per Lluís Companys.
- Han crescut en una societat agrària i amb reformes. L'aplicació de la reforma agrària va ser molt lenta i plena de dificultats, durant aquests anys. L'atur va augmentar i es van produir ocupacions il·legals de terres i revoltes camperoles durament reprimides.
- Van començar a treballar poc després dels 10 anys, per ajudar a sostenir l'economia familiar. Espanya i Catalunya patien, com tot Europa, els efectes negatius de la crisi de 1929, i la situació econòmica no permetia atendre les reivindicacions obreres.
- Tots han patit la Guerra Civil de forma directa. El cop d'Estat militar es va consolidar el 18 de juliol de 1936 al Marroc i a les Illes Canàries, i l'endemà triomfava a Mallorca, Galícia, Castella-Lleó, Navarra, i a zones d'Aragó, Extremadura i Andalusia. Va durar tres anys i en aquest període van morir més de 400.000 persones, entre les víctimes de la guerra i les de la repressió.
- Van tardar a poder casar-se i tenir fills. La situació de la població civil durant aquests anys va empitjorar, dificultats d'abastament, la repressió dels habitants, ...

Si prenem com a punt de referència les condicions de vida dels nostres integrants de l'estudi, el discurs predominant ja ens mostra un camí. Un "camí" vital caracteritzat, principalment, per la duresa. Han conegut, ja sent adults, les millores aconseguides en el període democràtic, l'Estat del Benestar i el desenvolupament socioeconòmic, però no es pot oblidar que el seu passat està tenyit de "treballs durs" o "situacions dures", de fet, ells ens ho recorden en els seus extensos discursos sobre el seu passat. Han hagut de travessar i resocialitzar-se en diferents esdeveniments sociopolítics (Guerra Civil, Postguerra, Dictadura, Transició) que han marcat clarament les seves trajectòries laborals i vitals i, per tant, també marquen els seus processos educatius.

Hem comprovat, doncs, com la infància i la joventut de molts d'ells ve marcada per la diversitat i la complexitat d'esdeveniments històrics apareixent l'anomenat "efecte cohort". Coneixent els seus currículums podem conèixer, doncs, la complexa evolució i el desenvolupament accelerat de la modernització que han anat vivint en les últimes dècades. Són els clars testimonis de l'evolució del nostre país.

En aquest sentit, també és clarificador l'esquema 3 que hem presentat anteriorment en referència a l'edat de les persones grans consultades. Com es pot veure les persones que van néixer al llarg dels anys 20 desenvolupen una de les principals mesures que va abordar el Govern d'Alcalá Zamora en el cridat bienni progressista (1931-1933) va ser la reforma del sistema educatiu amb l'objectiu de combatre els alts índexs d'analfabetisme.

En aquesta època, hem de recordar que l'educació estava basada en els corrents pedagògics de la «Escola Nova» que s'estenia per Europa. Els diferents idearis de l'Escola Nova proposen que del magistrocentrisme es passi a la consideració de l'activitat del nen, el respecte als seus interessos i la preocupació per la llibertat individual: el nen es converteix en el rei de l'escola. Es proposa una revolució a nivell conceptual, però també a nivell tècnic. El concepte del nen que porten des de l'antiguitat, parteix d'un adult en petit que es vesteix com ells i també té que actuar com ells, en aquesta consideració hi ha implícita la concepció que la infància és un estadi dintre del desenvolupament fins la vida adulta, caracteritzat per la imperfecció. La nova pedagogia canvia aquest concepte i considera la infància com un període amb significació pròpia i sotmesa a unes necessitats particulars. L'educació no té que mirar al futur, sinó al present. L'escola no té que ser una preparació per la vida, sinó la vida mateixa, per això es considera que no hi ha aprenentatge efectiu sinó parteix de les necessitats i els interessos del nen.

La noció de llibertat es desprèn de tot això: l'adult té que respectar la naturalesa infantil perquè el nen es lliure i, per tant, té que viure en llibertat. El respecte a la singularitat i a la particularitat s'extend pel grup classe. La relació entre el mestre i l'alumne és una relació lineal. El poder i la sumissió, donen la possibilitat de la camaraderia i la cooperació. El paper del mestre no té que ser un altre que d'ajudar al lliure i espontani desenvolupament del nen, i el mestre condueix i obre camins i possibilitats. Més que les paraules, el que es valora més és l'actitud del mestre, que continua com a model. La individualitat es potencia però sense perdre de vista que pel desenvolupament es necessari el treball en grup i la fonamentació de les relacions interpersonals.

Cal recordar que en aquesta època es va passar de 35.000 a 46.000 mestres i es va incrementar el pressupost per a construir noves escoles de 8,5 a 600 milions de pessetes.

Font: Exposició "La Escuela en la II República". Fundación de Investigaciones educativas y sindicales, 2006.

La victòria del centre dreta en les eleccions de 1933 i l'arribada al poder de Leroux va paralytzar aquestes reformes.

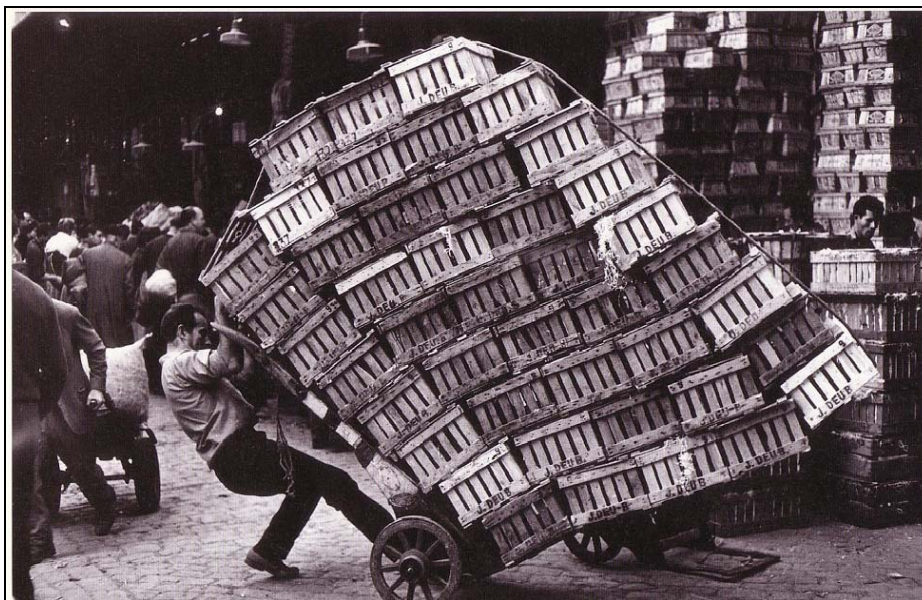
Aquesta primera vivència a l'escola, permet a moltes persones grans en l'actualitat – un clar exemple són les persones grans del nostre estudi que van néixer als anys 1922/1925 - encara recordar les seves primeres cançons, els seus primers amics, els seus primers jocs, ... en aquest medi educatiu.

Cal però preguntar-se, tots de la mateixa forma? L'estructura discursiva ràpidament ens permet destacar que hi ha una doble via d'heterogeneïtat no sols de diferents discursos intergènere sinó també interclasse, segons l'estatus aconseguit durant aquests anys.

1. *La trajectòria laboral d'estatus mig-baix*

Una gran part de les persones grans del nostre estudi van iniciar les seves primeres experiències al camp. Des de la infància van treballar en feines agrícoles, per a més tard abandonar les seves zones rurals a la recerca de nous treballs i llocs, tant del territori català com més enllà de les nostres fronteres. Aquesta situació va comportar conseqüències negatives d'haver d'abandonar la seva zona natal i resocialitzar-se en un nou entorn, nous costums i en alguns casos, una nova llengua i cultura. Quan s'expressen i parlen de la seva trajectòria laboral, no estan satisfets, però més a causa de les condicions pèssimes de treball que han hagut de suportar (aspectes extrínsecs al treball) que al treball en si (intrínsec). És a dir, han desenvolupat diversitat de treballs, poc qualificats, amb llargues jornades de treball i poca valoració econòmica i social.

“ ... les circumstàncies que van viure van ser molt difícils, les dificultats van existir fins a ser molt gran, ha estat una vida de treball molt dura” (GD 4⁹)

Font: La Barcelona dels 60 per Xavier Miserachs. El Periódico de Catalunya. Títol: “Caixes” 1962. Mercat del Born.

Si parlem de les dones grans han hagut de suportar una doble o de vegades una triple jornada de treball dins i fora de la llar, per a les dones el seu objectiu primordial era la llar i la cria dels fills. Quin pes tenia la formació en aquesta època? En aquest moment històric tenia un pes important la formació, ja que en la gran majoria de situacions, una baixa preparació tenia com a conseqüència un ocupació poc qualificada i a la vegada treballs poc qualificats tampoc els permetien millorar i adquirir un major nivell de preparació. Un baix nivell d'estudis que caracteritza molts discursos i verbalitzacions de “incultura” per falta de formació.

“ ... jo quan anava a Barcelona, buscava nous llibres i on passava més temps era en les llibreries, ja que estava cansat de llegir literatura blanca i tenia ganes de saber altres coses”(GD 4)

Tal i com enumera l'autor Pérez, J. (2002) en les generacions de principis del segle XX gairebé un 30% dels homes no van ser escolaritzats i d'un 40% les dones. Però, fins i tot, en generacions molt posteriors, les escolaritzades durant el franquisme, tot i haver-hi una millora en el seu bagatge educatiu, les diferències s'amplien de forma intensa en homes i dones, existint avui dia dones de 70 anys que no han “trepitjat” mai una escola. Els efectes d'un baix nivell d'instrucció són àmpliament coneguts en el món de l'educació. Aquest fet comporta desavantatges evidents en la relació individual amb l'entorn material i humà; dificulta l'accés a la formació i als serveis

⁹ Els resultats dels diferents grups de discussió es presenten de la forma següent. Grup de discussió – nº 4 (GD-4)

i, fins i tot, es correlaciona negativament amb el nivell de salut personal. Aquesta “decisió forçada” afectarà perquè actualment estan vivint una motivació molt important en apuntar-se a la formació universitària per a gent gran.

“... en el seu moment no vaig poder fer uns estudis superiors i m'agrada ...” (GD 3)

“... a mi m'agrada caminar –sóc el coordinador de les caminades del grup- però a mi m'agrada també aprendre” (GD 3)

“... ganes de tenir més coneixement, més cultura i poder passar-m'ho molt bé!!” (GD 4)

“... és el moment oportú crec, d'enriquir la nostra cultura, perquè de petits van començar a treballar molt joves, i en el seu moment no van poder i ara ho estem fem molts de nosaltres” (GD 4)

Però no tota la crònica del passat laboral de les persones grans és tan negativa com l'exposada anteriorment.

2. *Trajectòria laboral d'estatus alt*

En general, aquests persones grans han desenvolupat la seva professió amb millors condicions laborals que les comentades fins al moment: han estat els seus propis caps, han tingut treballs qualificats, salaris elevats, possibilitats de formació, nivell educatiu alt, poder de decisió, llibertat, major reconeixement social i autorealització.

Això fa que la seva valoració de la trajectòria laboral sigui més positiva. La centralitat del treball en les seves vides és semblant a la dels altres jubilats, però les motivacions, satisfaccions i recompenses laborals són ben diferents. En relació a la cara positiva dels seus treballs anteriors, d'entrada ja observem una major linealitat, menor diversitat i menys canvis de professió i lloc de treball. Si es produïen canvis eren per ascendir o millorar:

“... he treballat 44 anys a una entitat de crèdit i a un despatx ...” (GD 2)

“... he treballat 40 anys a la Banca” (GD 4)

Per tant, si hi ha gent gran amb “amor al treball”, o almenys amb actituds més positives cap al mateix, els trobem en les professions més qualificades, que en el nostre treball d'investigació són la major part.

Dins un mateix estatus també podem trobar algunes diferències entre les persones grans que han estat empresaris, enfront de la major uniformitat laboral dels empleats i càrrecs de l'Administració. Podem dir que no tots els jubilats d'estatus alt estan satisfets del seu passat laboral, però sí que hem trobat en els seus relats major satisfacció que en les verbalitzacions de les persones grans de capes menys afavorides.

No sols el baix nivell educatiu és característic de les persones grans de menor estatus, sinó que les persones grans que denominem de millor posició social generalment tenen un nivell mig d'estudis oficials, amb la diferència que aquests han anat adquirint major nivell cultural i ocupacional, a través de les seves professions també més qualificades.

Font: Record escolar amb el mapa d'Espanya i el nº d'identificació posterior. Anys 40.¹⁰

Les raons per les quals van treballar, obviat les econòmiques, també són més diverses: prestigi social, autorealització, posar a prova habilitats i coneixements aconseguits, entre d'altres. L'exemple més clar d'actituds positives cap al treball és que alguns han sol·licitat retardar la jubilació, tenir una "jubilació tardana", i molts segueixen encara en actiu; altres se senten útils i estan desitjosos de "aportar més a la societat".

"... sempre he tingut clar, dins la meua etapa laboral, que volia treballar per la gent gran" (GD 2)

"... col·laboro en la Llar de jubilats, donant suport a les diferents activitats ..." (GD 4)

Igual que passa amb l'exercici d'altres activitats moltes d'aquestes persones grans ja tenien durant la seva vida activa un hàbit preferent per activitats formatives i culturals en general¹¹: pertinença a una entitat de voluntariat, cursos de gastronomia, assistència a espectacles, viatges, assistències a cursos, aprenentatge d'idiomes, visites a museus, exposicions,...

¹⁰ <http://www.museodelnino.es/sala1/heducalbacete/heducalbacete.htm> [Consulta 5 de juny de 2006].

¹¹ Veure fitxes tècniques dels participants als GD.

"... sóc mestre i he buscat un format de conferències per poder-les simplement escoltar ... i m'agraden totes" (GD 2)

"... a la família, el meu oncle -que tenia una bona posició- sempre m'havia animat per llegir i fer cursos ..." (GD 4)

Si destaquem el discurs intergènere les dones que coincideixen que són les més actives i les que menys obligacions familiars tenen, demostren la seva afició pel teatre, per la poesia, per l'escriptura, ... en contraposició a les dones grans d'estatus mig-baix on es prefereixen activitats més familiars com són el ganxet i altres feines de la llar (com per exemple: la gastronomia). Aquesta "decisió forçada" per no poder aprendre en el seu moment conjuntament amb un factor relacional humà -buscar i fer relacions per no trobar-se en situació de soledat-, afectarà a que actualment, estiguin vivint una motivació molt important a apuntar-se a les Aules.

"... per moltes senyores que viuen soles, el fet de trobar-se i relacionar-se és un factor que ajuda a la participació a les Aules ..." (GD 2)

"... t'obliga una mica a sortir de casa i trobar-te amb gent coneguda, ... t'ajuda a viure" (GD 2)

"... tenia un cert buit en certes matèries que durant els estudis no havia tocat ... "
(GD 4)

En els seus discursos mostren també major enyorança per "aquells anys" que els jubilats de nivells més baixos. Crida l'atenció que manifestin enyorança dels seus temps passats quan estudiaven o viatjaven, mentre els altres jubilats estaven en aquest mateix any, emigrant dels seus llocs d'origen, cercant-se la vida.

"... he tingut una vida molt activa, de quilòmetros i quilòmetros de viatge..." (GD 4)

L'actitud cap al treball serà més positiva en ells (també les dones) que han tingut millors ocupacions i millors condicions de treball. En general, les persones grans situades en una escala social elevada tenen un discurs menys centrat en la "queixa", més satisfactori i positiu que els altres jubilats i jubilades. De fet, com hem pogut comprovar en els seus discursos, posen menys èmfasi a parlar dels seus treballs, les seves opinions són menys descriptives i més valoratives que les de les persones grans d'estatus mitjà. Seran aquestes persones grans, els discursos dels quals denoten una alta satisfacció laboral, vida activa-ocupada, els principals "motors" de moltes de les Aules per a gent gran. Molts d'aquests impulsors tenen estudis superiors i destaca el seu discurs "creador": han creat el seu negoci, han sortit cap endavant malgrat tot, s'han mantingut independents, tenen amistats "importants". Tot això deixa traslluir un discurs d'esforç i sacrifici, però que condueix a una major hostilitat cap a la jubilació, com "el no fer res" sinó a seguir "culturant-se".

CAPÍTOL 7

7.1 El naixement: factors extrínsecs i intrínsecs

Com van nèixer a Europa i Espanya les Aules per a gent gran? I a Catalunya? Quins són els factors i les motivacions inicials de l'inici d'aquesta formació? Quines persones i institucions van impulsar els inicis? Si volem conèixer el naixement i desenvolupament dels estudis per a gent gran a Catalunya cal endinsar-se dins la història i conèixer directament les seves peculiaritats i especificitats. Si en el nostre capítol anterior era important conèixer la trajectoria vital i laboral de les persones grans, ara cal donar un pas més i copsar l'esclat universitari d'aquests estudis.

El primer factor que va influir en el desenvolupament dels estudis per a gent gran a Catalunya va ser el naixement de la primera universitat per a gent gran a França. Aquest esdeveniment, cal destacar, és la « llavor » que influeix decisivament al llarg del temps en nombroses experiències educatives per a gent gran. Com neix aquesta experiència? Quina és la motivació inicial? Quina institució s'encarrega d'impulsar-la? El naixement i desenvolupament de la primera Universitat per a gent gran es realitza a l'*Université des sciences sociales* de Toulouse el 23 de febrer de l'any 1973¹². Sota aquesta universitat el *Conseil de l'Unité d'Enseignement et de Recherche* « *Etudes Internationales et Développement* » crea l'*Université du Troisième Âge* sota la direcció del professor en Dret Internacional Pierre Vellas.

“... tot va començar de forma fortuita. Jo estudiava certs problemes de la reconversió dels centres residencials per a gent gran, quan vaig adonar-me de la gran quantitat de demandes d'entrada de persones grans durant el període estival. Aquestes demandes d'entrada, per tenir una plaça, eren força importants.” (Vellas; 1974:13)

Aquesta situació el deixa complementament preocupat per la situació que viuen certes persones grans completament autònomes que durant el període de les vacances d'estiu són ingressades a centres residencials, però que una vegada finalitzades les vacances no són “recollides” pels seus familiars quedant-se moltes persones ingressades al centre.

Una realitat desconeguda fins llavors? Mogut per un impuls de curiositat i preocupació decideix estudiar, amb l'ajuda d'un col·laborador, el nivell d'entrades d'aquestes persones grans als centres residencials durant l'estiu i la seva situació una vegada finalitzat el període de vacances¹³.

¹² Acta de constitució a l'Annex del llibre *Les chances du 3ème. âge* del professor Pierre Vellas (1974).

¹³ El professor P.Vellas és dur i directe en la descripció i enumeració de l'estudi, ho decideix comparar amb la Societat Protectora d'Animals i veure els ingressos i abandonaments dels gossos i gats durant l'estiu, ... les dues corbes resultants dels estudis són iguals.

Els resultats d'aquesta situació evidencien, segons el professor P.Vellas un menyspreu al col·lectiu de la gent gran per part de la societat. La persona gran ja no és productiva i per tant és inútil a la societat, situació que conjuntament amb un marcat augment demogràfic de l'envelliment de la població, li permet replantejar-se la realitat social que està vivint aquestes persones grans. Pel professor P.Vellas la persona gran, la seva experiència i el seu *savoir-faire* està menyspreat. Tal i com descriu:

"... cal canviar la condició de la vellesa dins la societat, per canviar la societat" (Vellas; 1974:8)

Font: Professor Pierre Vellas¹⁴

Motivat per la realitat estudiada planteja els seus principis i desenvolupa la seva primera experiència d'uns estudis per a gent gran que descriu com:

"... la finalitat per determinar quines són les condicions d'una possible Universitat que pugui contribuir a la millora de les condicions de vida de la gent gran." (Vellas; 1974:179)

Amb aquesta missió neix la primera Universitat per a gent gran i aquesta finalitat cal emmarcar-la dins:

"... un marc d'autofinanciació, és a dir, utilitzant els locals de la Universitat, la seva infraestructura, una part del seu personal ..., la quota d'inscripció per tot un curs serà de 20 F i amb l'ajuda d'algunes subvencions." (Vellas; 1974:180)

Per desenvolupar-la els seus principals objectius d'aquesta primera experiència seràn:

"... estudiar el procés d'envelliment, donar accés a les persones grans al patrimoni cultural, estudiar el problema de l'envelliment i realitzar investigacions per la seva millora, sensibilitzar a la societat sobre la realitat de fer-ser vell i donar formació per realitzar noves activitats envers aquest col·lectiu." (Vellas; 1974:180)

¹⁴ <http://www.worldu3a.org/aiuta/vellas-uk.htm> [Consulta 5 de juny de 2006].

I tot això amb assignatures pensades per a la gent gran i estructurades en diferents blocs temàtics:

- . Programa de salut
- . Patrimoni cultural
- . Viure el cicle vital
- . Activitats intergeneracionals

L'experiència d'aquests estudis van ser tot un èxit i fruit d'això l'any 1975 es crea l'A.I.U.T.A. (Associació Internacional de Programes Universitaris per a Gent gran¹⁵) amb l'objectiu d'afavorir la creació i el desenvolupament de les Universitats per a gent gran en tot el món. En aquesta primera experiència a l'A.I.U.T.A. van formar part universitats de França, Bèlgica, Suïssa, Polònia, Itàlia, Suècia, Alemanya, Gran Bretanya i E.E.U.U.¹⁶ Aquesta associació, avui dia, agrupa a més de 3.000 experiències d'Universitats que desenvolupen aquests tipus de programes.

7.1.1 Naixement i desenvolupament a nivell espanyol

El naixement i desenvolupament a nivell espanyol encara trigarà uns anys, després de la primera experiència europea, concretament gràcies a la situació democràtica espanyola que permet una obertura de noves accions i pensaments on s'introdueixen la realitat de les Aules per a gent gran:

“ ... sota la Direcció General de Desarrollo Comunitario, el 12 de setembre de 1978, a proposta de la Subdirecció General de la Familia, es signen diversos convenis amb diferents entitats culturals privades per fomentar aquests estudis universitaris.” (Montoya; 2003:44-45)

L'èxit va acompanyar a aquestes primeres experiències educatives, ja consolidades, a la resta de països, i es va plasmar en reunions nacionals de gran relleu. Les dues primeres es van celebrar a:

¹⁵ Podeu consultar la seva web: <http://www.aiuta.asso.fr/> [Consulta 2 de desembre de 2005].

¹⁶ Tal i com enumera el doctor en Sociologia Mariano Sánchez de la Universitat de Granada en el seu article del portal Xarxanet.org http://xarxanet.org/xarxanet/publicacionsArticle.xarxanet?xnt_locale=ca&pub_articleId=1440 [Consulta 5 de desembre de 2005].

... “ En 1962 es va crear a Nova York el primer Institute for Learning in Retirement. Vint-i-cinc anys més tard ja existien prop de 50, en els quals grups autoorganitzats de persones grans es reunien, voluntàriament, al llarg de tot l'any, per a aprendre al voltant de temes del seu interès; habitualment sol·licitaven a una Universitat l'ús dels seus espais, però eren les pròpies persones grans les quals actuaven com alumnes i professors, compartint els seus coneixements. En el 1975, cinc Universitats de New Hampshire (EUA) van llançar els programes Elderhostel. Aquests programes consisteixen en activitats d'aprenentatge a persones de 55 o més anys d'edat que es desplacen a una Universitat durant un període aproximat d'una setmana, aprofitant la interrupció de la vida acadèmica regular durant els mesos d'estiu”.

- Santiago de Compostel·la, octubre de 1978 -I Jornades Nacionals d'Aules de Tercera Edat-.
- Múrcia, setembre de 1979 -II Jornades Nacionals d'Aules de Tercera Edat-.

Aquests primers centres es van presentar com uns serveis culturals per a les persones de més de 55 anys.

“ ... moltes d'aquestes entitats culturals eren dels jesuïtes que tenien locals com a centres de formació per ells, ... van aprofitar la subvenció donada pel Ministeri i aquí van començar les primeres experiències de formació d'Aules de la Tercera Edat a Espanya” (EE 1)

D'aquesta forma al 1980 (BOE de 21 de juny)¹⁷ el Ministerio de Cultura va regular les Aules de Tercera Edat com a xarxa de centres coordinats pel Ministeri. Segons les entitats patrocinadores, es van distribuir de la forma següent:

- Aules del Ministerio de Cultura de l'àmbit nacional dependents de la Direcció General de Joventut i promoció sociocultural a través de la Subdirecció de la Família.
- Aules provincials, dependents de les Delegacions de Cultura, coordinades per la Subdirecció de la Família.
- i, Aules col·laboradores, gestionades per entitats o institucions privades que exerceixin activitats pròpies de les Aules, o s'adhereixin parcialment als seus esforços.

Majoritàriament les activitats que es desenvolupen a aquestes Aules s'estructuren al voltant de les àrees següents:

- Àrea de Medicina Preventiva, Higiene Mental, Dietètica i Gerontologia.
- Àrea de Ciències Humanes, de Pensament, de Literatura, Art i Música.
- Àrea Científica i Tecnològica.
- Àrea de Cultura Física.
- Àrea d'oci, temps lliure i viatges culturals.

i pretenen:

- Conservar l'estat físic i intel·lectual de la gent gran.
- Integrar aquestes persones en comunitats humanes fomentant la comunicació i les relacions socials.

¹⁷ Podeu consultar el document a l'Annex 4.

- Motivar l'ocupació del temps lliure amb activitats recreatives i artístiques.
- Aprofundir en temes culturals d'acord amb la seva particular forma de ser i actuar.
- Vitalitzar la investigació científica sobre aspectes importants d'aquesta etapa de la vida.

En aquest apartat és obligat mencionar dues experiències principals d'aquests primers anys:

a) l'experiència d'UNATE¹⁸ (Universidad Nacional – Aulas de la Tercera Edad) creada el 1978 en Santander i que es constitueix com una entitat de caràcter privat i que té el patrocini de la Universitat de Cantabria.

b) i per últim, les Aules en el curs 1979/80 de Santiago de Compostel·la en la "Escuela de Enseñanza Social", dirigida per la Companyia de Jesús i patrocinada per la Universitat de Santiago de Compostel·la. En només vuit anys ja estaven consolidades a Santiago, A Corunya i Vigo.

7.1.2 Naixement i desenvolupament a nivell català

Com es constitueixen les Aules a Catalunya?. Tenen alguna relació amb el naixement anterior a nivell europeu i estatal?. El naixement i desenvolupament català té les sinèrgies d'aquests dos esdeveniments principals:

- ✓ el naixement de l'experiència francesa.
- ✓ i, la transició política de 1975.

En el primer factor, tal i com hem enumerat, el naixement de l'experiència francesa permet copsar un moviment de canvi, fins llavors inexistent, envers el col·lectiu de les persones grans. I en el segon factor, i especialment a Catalunya, es recobren moltes il·lusions i sensacions que s'havien marcat en el passat gràcies a la transició. La normalitat democràtica, encetà una nova etapa per millorar i modernitzar la gestió i constitució dels primers Ajuntaments democràtics.

"... l'entramat d'idees, emocions i sinèrgies combinades és apoteòsica" (Calsapeu; 2005:11-12)

"... és un moviment formatiu que surt de la mateixa societat civil catalana, el mateix grup de persones grans que no parteixen de zero, copien en certa manera l'experiència del P.Vellas, ..."
(EE 8)

¹⁸ Podeu consultar la seva web <http://www.unate.org> [Consulta 5 de desembre de 2005].

“... va ser una petició de la societat civil...” (EE 9)

En aquesta transició política existeix una figura cabdal en el desenvolupament de les Aules a Catalunya, el Sr. Joan-Jordi Aragay:

“ ... jo vaig enterar-me del moviment del Ministeri i durant un viatge que vaig fer a Madrid m’han vaig entrevistar amb un Pare Jesuïta ..., anavem a fer una reunió a Mallorca i m’en vaig apuntar; jo ja m’ocupava gràcies a ACA¹⁹ –Agrupació Catòlica de l’Ancianitat- que va néixer a principis dels 70 perquè abans no hi podien existir associacions, tot i que el nom després va canviar per Associació Coordinadora de l’Ancianitat, ... Vaig anar a Mallorca i vaig entrevistar-me amb el professor Pierre Vellas, el Sr. Jordana i el Pare Jesuïta (Josep Gómez) que portava el tema de tot Espanya i després vaig venir a Barcelona i vaig posar-me en contacte amb els jesuïtes d’aquí i la primera Aula la van fer el Jesuïtes del carrer Caspe amb el nom de Dijous Cultural. Inmediatament a dintre d’ACA van venir els de l’Aules Sènior de Mataró²⁰ i varies associacions més i van crear l’AFOPA –Agrupació de Centres de Formació permanent per l’Ancianitat, jo vaig ser el primer president” (EE 1)

A partir d’aquí es va crear el Centre Pilot d’ACA a Barcelona – situat a la Mútua Metal·lúrgica del carrer Provença, 321 - i s’anomena president al Dr. Pons Catchot d’aquesta Aula que:

“ ... comença amb 12 alumnes. El Dr. Pons i jo mateix visitarem llavors al Rector de la Universitat de Barcelona, el Dr. Anton Ma. Badia Margarit, ... que acull la idea, van començar a l’any 78/79 i dins de la Universitat un any després” (EE 1)

Per començar la difusió de les Aules va ser clau un primer acte a l’any 1978/79:

“ ... un milió de pessetes que va donar la Caixa de Barcelona, i van fer articles de difusió a la premsa i la ràdio perquè la gent conegués les Aules, ... en aquest primer acte van convidar a polítics de Madrid i també de Catalunya per donar-les a conèixer. Les Aules van començar sense protecció oficial des de Madrid i les primeres experiències docents eren gratuïtes, després gràcies als contactes internacionals amb l’A.I.U.T.A. en una reunió ens van queixar als polítics del Ministeri i ens van concedir un 16%. La Generalitat va integrar l’experiència de les Aules dintre del Departament de Benestar social, tot i que nosaltres sempre volien que fos des del Departament de Cultura. ” (EE 1)

¹⁹ ACA va ser creada gràcies a unes conferències realitzades al Fòrum Vergés amb el suport de l’Obra de la Visitació, Càritas i de les Conferències de Sant Vicenç de Paül. La primera reunió fundacional tingué lloc a una sala de l’esmentat Fòrum Vergés i la Junta Promotora la formaren la Sra. Rosario Carles Tolrà, el Pare Lluís A. Sobrero, la Sra. Enriqueta Coral de Cugat, la Sra. M^oRosa Blanc de Tamburini i Harny Sommer. (Pla Integral de la Gent gran; 1993:38).

²⁰ Cal fer una parada obligatòria en el nostre recorregut per destacar el naixement de l’Aules Sènior de Mataró, tal i com descriu el Sr. Joan Jordi Aragay en la seva entrevista. Cal recordar que la transició política i els primers ajuntaments democràtics de l’any 1979 permeten desenvolupar i potenciar moltes actuacions oblidades envers el col·lectiu de la gent gran. En aquest sentit la Sra. Nati Dorda –regidora al primer Ajuntament democràtic de Mataró-, al mateix any, participa a les II Jornades Nacionals d’Aules de Tercera edat a Múrcia aquest fet impulsa el naixement de les Aules Sènior de Mataró a la mateixa ciutat. (Calsapeu; 2005:13).

D'aquesta forma al gener de 1982 sota la direcció d'Ensenyament Universitari de la Generalitat de Catalunya, es va constituir el Consell Acadèmic Universitari d'AFOPA presidit pel Rector de la Universitat de Barcelona i compost pels Vicerectors d'Extensió Universitària de les tres Universitats catalanes (Universitat de Barcelona - Universitat Autònoma de Barcelona - Universitat Politècnica de Catalunya) i altres professors, i a partir de 1983 van naixent noves Aules²¹. La primera experiència com a Aula per a gent gran a la ciutat de Barcelona (AUGG) arriba a tenir a finals de l'any 1988 uns 1.300 alumnes matriculats.

Aquest mateix any AFOPA estrena Estatuts nous i en el curs acadèmic 1989/90 compta amb 5 Aules universitàries i 10 de Difusió cultural. El moviment iniciat en aquests primers anys es consolida de forma molt ràpida i l'any 1992 AFOPA viu unes jornades extraordinàries. L'AIUTA li encarrega l'organització del seu XVI Congrés Internacional. Els actes principals se celebren en les dependències més nobles de la Universitat de Barcelona, hi assisteixen més de 600 persones d'arreu del món, en un any força emblemàtic a la ciutat de Barcelona pels Jocs Olímpics. Són anys de consolidació del moviment de les Aules per a gent gran que es veu reflectit en diversos convenis de col·laboració amb la majoria de les Universitats catalanes.

- Quadre cronològic de les Aules d'ext. Universitària i de Difusió cultural -

Cronologia de la creació de les Aules d'extensió universitària		Cronologia de la creació de les Aules de difusió cultural	
Any	Aula	Any	Aula
. Anys 70			
1977	AUGG (Barcelona)		
. Anys 80		. Anys 80	
1981	Lleida	1980	Sènior (Mataró)
		1981	Centre Passatge (Barcelona)
. Anys 90		. Anys 90	
1990	Vilafranca del Penedès / Badalona / Terrassa / Girona	1993	La Selva (Sta. Coloma de Farners)
1991	Garraf (Vilanova i la Geltrú)	1994	Horta-Guinardó (Barcelona)
1992	Endavant Sant Martí (Barcelona) / AGEVO - Granollers	1996	Casal TUEDA (St. Feliu de Guixols) / ACUGA-Garrotxa (Olot)
1993	Sant Andreu (Barcelona) / Manresa		

²¹ Un cop iniciat el moviment a la ciutat de Barcelona i la seva corona metropolitana, hem d'enumerar el naixement i diversificació de les Aules dins la geografia catalana. Així trobem que a la ciutat de Lleida, el naixement de les Aules es va iniciar l'any 1981, tal i com ens descriuen la Dra. Neus Vila i la seva responsable actual Dra. Rosa Ma. Mateu "... en Lleida, tal i com marca la memòria va ser la segona Aula de Catalunya, llavors la persona encarregada de llençar endavant la idea va ser la Sra. Pepita Raimundi que va tenir l'ajuda del Rector (Dr. Victor Siurana) de la Divisió VI de la U.B. ..." (EE 5); a la ciutat de Girona neixen també sobre el mateix any, tal i com ens descriu el seu responsable el Sr. Josep Torrellas (UdG) "... en tant que Aules com a tal neixen entorn a l'any 81 i des de l'any 91 com Universitat de Girona ..." (EE 8); i per l'últim a la ciutat de Tarragona neixen en el mes d'octubre de l'any 1983, tal i com ens descriu el seu responsable el Dr. Josep Ma. Sabaté Bosch (URV) "... un grup de persones grans, aproximadament al voltant dels 65 anys en aquella època es van plantar davant el Delegat de la Divisió VII de la U.B. (Dr. Antonio González) i li van demanar una sèrie d'activitats per a ells ..., persones representatives d'aquell grup eren un exalcalde de Tarragona (Sr. Enric Oliver) i un tinent alcalde del primer ajuntament democràtic de la ciutat de Tarragona (Sr. Àngel Ballvé) que van reunir un grup de 30 persones i van realitzar les seves primeres lliçons magistrals-conferències sobre diferents temàtiques..." (EE 9). Com es pot comprovar per la història del naixement en els diferents territoris, hi ha un moviment d'expansió en una època concreta, però sobretot si ens agradaria destacar l'enorme esforç que van realitzar aquelles primeres persones, més enllà del moviment inicial, que van lluitar i van creure també en la "culturalització" de les Aules per a gent gran a tota Catalunya.

1994 - Osona (Vic) / Anoia (Igualada) / Les Corts-Oest (Barcelona)	
1995 - Berga / Mataró	
1996 - Temps Lliure (Barcelona)	
1997 - Les Corts-Est (Barcelona) / Baix Penedès (El Vendrell)	
1998 - CIC (Barcelona) / Cambrils	
. Inicis del 2000	. Inicis del 2000
2001 - Sant Cugat del Vallès	2002 - Baix Guinardó - Barcelona
2002 - Sant Quirze del Vallès	2003 - Santa Coloma de Gramanet
2003 - Tàrraga / La Noguera (Balaguer) / Cervera / Arenys de Mar	
2004 - Cardona	

Font: AFOPA memòria curs 2003-2004

7.1.2.1 L'objectiu prioritari d'AFOPA

AFOPA després d'anys de funcionament actualitza els seus estatus a l'any 1997 amb el convenciment que calia posar al dia aquells conceptes que havien quedat una mica obsolets atesa l'evolució accelerada dels temps. És quan es dóna una nova denominació: AGRUPACIÓ D'AULES DE FORMACIÓ PERMANENT PER A LA GENT GRAN DE CATALUNYA.

Aquesta actualització deixa més clara la determinació de tots els membres de l'Agrupació, sostingut per un esperit que va molt més enllà que una simple gestió administrativa.

L'objectiu prioritari de l'Agrupació, tal i com descriu la seva vicepresidenta Sra. Montserrat Lamúa:

"... és millorar la qualitat de vida de la gent gran, seguint el camí de la culturalització, en tant que té assumit, que l'educació i la formació de les persones s'han de completar durant tota la vida. Potencia les Aules ajudant-les a crear, aportant el seu consell i la seva experiència i no té Aules pròpies, totes les Aules que hi pertanyen són entitats totalment autònomes amb pròpia i plena personalitat jurídica. Això vol dir que els programes són creats, dirigits i gestionats per les mateixes Aules en funció del seu propi context, sense més limitacions que les que el col·lectiu de l'Aula s'imposa a si mateix. A més anima i ajuda al conjunt i cadascuna de les Aules que té agrupades, per tal que no defalleixin en la seva tasca prioritària de culturització i d'aconseguir un millor nivell de qualitat en la formació" (EE 2)

Per aconseguir aquest últim objectiu AFOPA forma part del Consell Interuniversitari²² que accepta acollir en el si de les Universitats totes aquelles Aules que reuneixin un mínim de condicions per fer-ho. Sense aquest patrocini de les Universitats, les Aules no podrien tenir el qualificatiu d'extensió universitàries i que és, en definitiva, la base de la qualitat del seu treball i

²² Podeu consultar la seva configuració en el punt 5.1.2.4 d'aquest estudi.

del seu prestigi. Les Universitats –Universitats tuteladores-, però, només en vetllen per un nivell formatiu com a mitjà per mantenir el nivell cultural²³.

Així mateix, l'Agrupació promou la reunió de membres amb responsabilitat de gestió de les Aules per tal que posin en comú els seus avenços, les seves experiències, els seus problemes, l'exemple d'uns sobre els altres i així fer possible el creixement solidari de tots plegats, en tant que tothom té la possibilitat d'anar aprenent allò de bo que els altres posen en coneixement de tots. Alhora que procura fer conèixer professors i conferenciants i ajuda a organitzar curssets i seminaris. AFOPA és regida per una Junta de Govern formada per persones que són membres de les diferents Aules de Catalunya, generalment amb un lloc dintre la Junta Directiva de l'Aula respectiva, per tal de conèixer de primera mà les diferents necessitats i problemàtiques de les Aules, però té molta cura a respectar la llibertat d'actuació de cada Aula i no interfereix en la seva programació ni en la seva vida interna. Sí que demana, això sí, una col·laboració solidària.

Membres de la Junta d'AFOPA Curs 2003-2004
<p>President: Sr. Màrius Rodríguez Paquiardi (Aula de Les Corts-Est - Barcelona) Vicepresidenta: Sra. Montserrat Lamúa Cassou (Professora d'Història de l'art) Vicepresidenta: Sra. Montserrat Aragó Masó (Aula del Centre Passatge - Barcelona) Vicepresident: Sr. Lleonard Ramírez Viadé (Aula de les Corts-Oest de Barcelona) Vicepresident: Sr. Josep Massip Buxó (Aula de Badalona) Secretari: Sr. Angel Rodríguez Méndez (Aula d'Endavant Sant Martí - Barcelona) Tresorer: Sr. Antoni Ramon Jover (Aula de les Corts-Est - Barcelona) Vocals: Sr. Josep Ma. Merino García (Aula d'E.U. AUGG - Barcelona) Sr. Lluís Alvarez Roman (Aula d'E.U. de Cambrils) Sr. Josep Ma. Casadevall Carreras (Aula d'E.U. de Girona) Sr. Jaume Palau Amell (Aula d'E.U. de Vilafranca del Penedès) Sra. Ma. Lluïsa Circuns Pons (Aula de D.C. Sènior de Mataró) Sr. Joan Vila Prats (Aula de D.C. de Les Corts-Est - Barcelona)</p>

Font: AFOPA memòria curs 2003-2004²⁴.

Tal i com descriu la seva presidenta en funcions la Sra. Montserrat Lamúa avui dia existeix un problema important:

“ ... el principal problema de l'Agrupació és el tema econòmic. Cal fer un esforç per falta de diners i reclamar a les Institucions que tenen...” (EE 2)

les Aules no són una excepció en el món associatiu i, per tant, reflecteixen els mateixos casos de dificultats. Econòmicament les Aules estan recolzades majoritàriament per la Generalitat de

²³ Tal com enumerarem al llarg de l'estudi en l'actualitat el nivell de tutela, és un concepte que les Universitats entenen de diverses formes.

²⁴ En aquests moments de realització del treball d'investigació el president Sr. Màrius Rodríguez deixa el seu càrrec assumint la presidència en funcions la Sra. Montserrat Lamúa fins noves eleccions fet que afectarà a la nova Junta d'AFOPA (primavera de 2006).

Catalunya i per diversitats de subvencions d'Ajuntaments, Diputacions, Obres socials d'entitats financeres, entitats i patrocinadors diversos en funció de cada Aula.

AFOPA vetlla perquè les seves despeses de caràcter general, que han de ser suportades en principi pel col·lectiu de les Aules agrupades, puguin ser compartides per Institucions que l'ajudin a anivellar els seus pressupostos anuals. Com organització que agrupa el conjunt d'Aules de Catalunya no pot resoldre els problemes econòmics de les Aules. Sí que pot ajudar, en converses entre tots, a buscar fórmules i sistemes de facilitin de trobar solucions, que potser no seran vàlides per a tothom. Aquest és un dels principals problemes actuals, la viabilitat econòmica de les Aules.

7.1.2.2 Participació d'AFOPA

AFOPA tutelada en l'àmbit científic i en el pedagògic, té rang universitari i com a tal participa en diferents congressos nacionals, estatals i internacionals. A Catalunya la seva participació principal és divideix en:

- .- l'assistència als Congressos de la Gent Gran organitzats per l'Ajuntament de Barcelona.
- .- i, l'assistència als Congressos Nacionals de Gent Gran organitzats pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya.

a nivell estatal cal destacar la participació:

- .- 1er. Congrès Nacional de Programes Universitaris per a gent gran a Granada (1996).
- .- i, Congressos estatals d'Aules que es celebren biennalment a Espanya, promoguts per CEATE (Confederació Espanyola d'Aules per a la Tercera Edat), on presenta habitualment alguna ponència o comunicació.

i a nivell internacional:

- .- té la seva participació a l'AIUTA.
- .- i, a la FIAPA²⁵.

²⁵ celebrat a Barcelona del 15 al 18 de juny de 2006.

amb aquestes presències, el que pretén i aconsegueix és estar al dia en els darrers corrents de pensament en general i, sobretot, en els temes *de i per* a gent gran, així com difondre la presència de les Aules en el nostre país, a l'estat espanyol, a Europa i a nivell internacional.

7.1.2.3 El nombre d'Aules i la seva evolució

L'adscripció de cada Aula a una Universitat determinada, tal i com descriu la Sra. Montserrat Lamúa

“ ... es va fent de comú acord entre la Junta Directiva de l'Aula i el Rectorat de la Universitat afectada donant prioritat a la Universitat que pugui estar ubicada en la localitat on l'Aula té les activitats”. (EE 2)

en aquells casos on l'Aula és en una localitat on no hi ha Universitat, s'ha deixat a criteri de l'Aula que pogués demanar quina Universitat desitjava com a tuteladora. Les Aules no representen cap càrrega econòmica a les Universitats on estan adscrites, ja que aquest és un tema que cada Aula resol per si mateixa. Cada Aula té una Junta Directiva que, d'acord amb els respectius estatuts, es distribueix la feina per dur a terme la tasca que comporta tota la gestió de la bona marxa de l'Aula, en tots els vessants d'organització de qualsevol associació²⁶.

En el conjunt les diferents Juntes Directives, generalment cada trimestre realitzen la seva programació del curs. Tot aquest treball és fet en règim de voluntariat i en el cas de les Aules d'extensió universitària, cal no oblidar, que aquesta programació es sotmet sempre a judici i control de la Universitat tutora, la qual orienta i reconduïx, si és el cas, la proposta que li han presentat. Avui, AFOPA, té adherides 28 Aules d'extensió universitària i 8 Aules de Difusió cultural.

Aules d'extensió universitària	
<p>Universitat de Barcelona (UB)</p> <ul style="list-style-type: none"> . AUGG - Barcelona . Endavant Sant Martí - Barcelona . Les Corts - Oest - Barcelona . Berga . Vilafranca del Penedès 	<p>Universitat Pompeu Fabra (UPF)</p> <ul style="list-style-type: none"> . C.I.C. - Barcelona . Sant Andreu - Barcelona . Arenys de Mar . Badalona . Mataró . Solsona

²⁶ En el decurs del temps que ens ha portat la realització del nostre treball d'estudi, s'ha pogut comprovar com el funcionament de cada Aula és diferent creant dinàmiques pròpies i diferenciades. Per norma general en un Aula el funcionament serà temporalitzat en trimestres i la seva durada es correspon des del mes d'octubre a juny –curs acadèmic universitari- i es realitzen sempre dues activitats fonamentals: la docència i la visita cultural. La primera fa referència a la millora del coneixement personal sobre diferents temàtiques i la seva durada és variable en funció de les Aules, en l'actualitat es pot trobar un màxim de quatre hores setmanals per grup i un mínim d'una hora setmanal cada quinze dies amb possibilitats d'augmentar aquesta docència amb cicles i seminaris. I la segona activitat fonamental és una sortida d'un dia o bé de diversos dies, tant per la geografia catalana, espanyola i internacional, sempre de caire cultural. Podem afirmar per tant que hi ha una diversitat d'actuacions en funció de cada Aula.

<p>Universitat de Lleida (UdL)</p> <ul style="list-style-type: none"> . Cervera . Lleida . La Noguera (Balaguer) . Tàrrrega 	<p>Universitat de Girona (UdG)</p> <ul style="list-style-type: none"> . Girona
<p>Universitat Politècnica de Catalunya (UPC)</p> <ul style="list-style-type: none"> . Les Corts - Est- Barcelona . Garraf (Vilanova i la Geltrú) . Anoia (Igualada) . Manresa . Terrassa 	<p>Universitat Rovira i Virgili - Tarragona (URV)</p> <ul style="list-style-type: none"> . Baix Penedès (El Vendrell) . Cambrils
<p>Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)</p> <ul style="list-style-type: none"> . AGEVO - Granollers . Temps Lliure - Barcelona . Sant Cugat del Vallès . Sant Quirze del Vallès 	<p>Universitat de Vic (UVic)</p> <ul style="list-style-type: none"> . Osona (Vic)

Font: AFOPA memòria curs 2003-2004.²⁷

Les Aules d'Extensió Universitària resten sota la tutela d'una Universitat i la seva tasca principal és impartir classes i seminaris sobre qualsevol tipus de temàtica que ajudi a la formació de les persones que reben aquestes classes. També algunes fan tallers i la majoria organitzen visites i viatges culturals i altres activitats de caràcter cultural i acadèmic.

Aules de Difusió cultural
<ul style="list-style-type: none"> . Sènior - Mataró . Centre Passatge - Barcelona . La Selva (Santa Coloma de Farners) . Horta-Guinardó - Barcelona . Casal TUEDA - Sant Feliu de Guixols . ACUGA - Garrotxa (Olot) . Baix Guinardó - Barcelona . Santa Coloma de Gramanet

Font: AFOPA memòria curs 2003-2004.

La característica que diferencia les Aules de Difusió Cultural de les d'Extensió Universitària és que les de Difusió Cultural no estan sota la tutela de cap Universitat. Per la resta, totes imparteixen també classes, tallers, i organitzen visites culturals i viatges.

Per últim, volem destacar que les Aules per a gent gran a Catalunya són una de les principals organitzacions que s'han preocupat "veritablement" pel creixement cultural de la gent gran al nostre país. Les Aules fan molt en l'educació de la gent gran però encara fan molt més en el procés d'envelliment de la persona gran, per tal de que no quedi apàtica davant la nova situació en què es troba, promoguin noves amistats i mantinguin la seva relació personal i social més enllà de l'objectiu educatiu. No podem deixar de destacar tot el que la persona gran rep de les Aules, com creix i com s'hi troba de bé i com per un cantó les actuals generacions de gent gran

²⁷ En aquest quadre de la memòria d'AFOPA del curs 2003-04 s'ha introduït l'Aula de Solsona recentment inaugurada durant el treball d'investigació (mes de març de 2006) i que tutela la Universitat Pompeu Fabra.

compensen aquell regust de no haver pogut anar a la Universitat en la seva infantesa i, per l'altre, també, com retornen aquelles altres que, amb cursos superiors, no havien pogut acostar-se més als estudis pel fet d'estar sobrecarregades de responsabilitats familiars i professionals, i que volen posar-se al dia sobre qualsevol tema.

L'Agrupació voldria que les Aules d'extensió universitària arribessin a totes les comarques catalanes per tal de no deixar marginades d'aquest tipus de formació aquelles persones grans del món rural que en els seus ambients actuals tenen poques possibilitats de créixer. L'experiència de tots aquests anys que tenen les Aules a Catalunya avala per si mateixa aquest objectiu de funcionament a base de classes setmanals amb varietat de temes, però planteja nous reptes educatius (que tractaren al nostre Capítol 9) per exercir el dret de "l'aprenentatge al llarg de la vida".

7.1.3 Naixement i desenvolupament dels PUM (Programas Universitarios de Mayores)

D'altra banda, és a partir de l'última dècada del s. XX apareixen a Espanya els Programes Universitaris per a gent gran que, amb diferents denominacions (Universidad de la Experiencia, Aula de la Experiencia, Universidad de Mayores, etc.) han tractat de donar resposta a una educació de caràcter universitari per a les persones grans en la mateixa institució universitària. En aquestes iniciatives van ser pioneres la Universidad de Alcalá de Henares, Universidad Pontificia de Salamanca i la Universidad de Granada.

Són diferents aquests Programes Universitaris per a gent gran a les experiències anteriors?. Qui impulsa directament aquesta formació?. Com van nèixer?.

La primera experiència neix a la Universidad de Alcalá de Henares i el seu -aleshores- Vicerector d'extensió universitària va ser el professor Dr. Carlos Alvar:

" ... nosotros fuimos la primera experiencia en España. Empezamos en el año 91 y coincidió que en "La Caixa" se presentaba una exposición sobre la "experiencia de la vida" en fotografías y era el Año Internacional de los mayores. Con motivo de dichos hechos concretos, comenzamos unos programas para mayores con dos vertientes distintas: una que pretendía una relación de los estudiantes mayores con los estudiantes jóvenes, para poder participar de cualquier clase de la Universidad de forma normalizada, se les ayudaba con una pequeña tutoría y después se trabajaba con el profesor de la asignatura y la otra vertiente era organizarles unas clases para ellos de cultura general, para aquellas personas que no tenían la formación necesaria para integrarse en las clases regladas, les dabamos una formación de tres años y de esta forma se podían integrar en la primera opción.

¿Porqué nos preocupamos por los mayores? Tenemos que pensar que en el año 91 la situación de los mayores no era igual que en nuestros días, había habido muchas reconversiones, muchos despidos y la situación laboral había sido muy dura en muchos sitios, sobretudo en el Valle del Henares, había mucha gente joven con despidos forzosos (de 45 a 55 años) en plenitud de facultades que se habían quedado sin trabajo y sin una formación para poder gestionar su tiempo libre de una manera distinta, eso por una parte, y por otra parte había una preocupación por la forma de emplear el tiempo libre de los mayores y en aquella época desde el INSERSO²⁸ que comenzaba a preocuparse por desarrollar actividades diferentes a los típicos viajes culturales o al juego lúdico de los clubs de jubilados, teniendo en cuenta que muchos mayores de aquella época no habían podido tener una educación elemental por la dureza de los años de la guerra y la posguerra, ambas situaciones nos determinaba que habían personas de 55 a 65 años que no habían tenido la oportunidad de tener un acceso a una cultura y nosotros nos encontrábamos en disposición de poderla ofrecer ... Al principio una vez comenzada la experiencia desde la Universidad entramos en contacto con el INSERSO que nos ayudaron bastante, y en cuestión de un tiempo relativamente corto comenzó la Universidad Pontificia de Salamanca y más tarde la Universidad de Granada”(EE 11)

Interessats a incorporar-se a la Universitat i convertir-se en alumnes universitaris, les persones grans van trobar en aquestes primeres ofertes formatives, una oportunitat per desenvolupar la seva inquietud de continuar adquirint coneixements i accedir a uns estudis que moltes persones no havien accedit en etapes anteriors.

Com va ser la col·laboració de l'INSERSO? Qui va ser la persona que va impulsar conjuntament amb la Universidad de Alcalá de Henares, la primera experiència?.

Des del començament de la primera experiència l'INSERSO a partir del seu Sotsdirector General de Serveis Tècnics, el Sr. Jose Carlos Baura, va impulsar l'evolució del primer Programa, tal i com ens descriu:

"... estamos hablando del año 1992 y en aquellos momentos nos encontrabamos en los inicios de una nueva etapa del INSERSO, en aquel entonces muchos de los servicios se estaban transfiriendo a las comunidades autónomas - residencias de mayores, centros de discapacitados, hogares del pensionista, ... - y el INSERSO se estaba organizando y estructurando en las nuevas políticas sociales para personas mayores y personas con discapacidad, se estaban motando nuevos programas con las Comunidades Autónomas y hablando, debatiendo de diferentes temáticas de cómo debería ser el proceso de envejecimiento..., y yo recuerdo que un día con Carlos Alvar - Viceretor de extensión universitaria de la Universidad de Alcalá de Henares en aquel entonces-, comentamos dichos temas que porqué no comenzar una nueva experiencia de introducir a las personas mayores en la Universidad, ... comentábamos que no debería ser más de lo mismo, es decir, no estamos hablando de

²⁸ Cal destacar que l'INSERSO ha tingut diferents denominacions durant aquests últims anys (per exemple: a l'any 1991 esten parlant de l'INSERSO - Instituto Nacional de Servicios Sociales – a l'any 1997 parlen de l'IMSERSO – Instituto de Migraciones y Servicios Sociales- i a partir del 2006 parlem de l'IMSERSO –Instituto de Mayores y Servicios Sociales). Per a ser fidel al discurs dels nostres informants claus, mantenim la denominació d'aquells anys.

... cursos de cómo tiene que prepararse la persona mayor para la jubilación, temas de salud, ... sinó darles una acceso a la cultura, ya que eran personas mayores que en su gran mayoría no habían ido a la Universidad, en cambio otras ya tenían un nivel cultural, pero en su gran mayoría no habían participado de la experiencia universitaria, ... luego nos enteramos que Salamanca también comenzó un Programa parecido, pero no hubo ningún contacto al principio ... y a partir del año 93 iniciamos nuestra colaboración conjunta con Alcalá con un éxito superior al previsto, tanto es así que el entonces Rector de la Universidad se sorprendió tanto que incluso comentaba que era el futuro de la Universidad, ... los mayores se incorporaron con gran ilusión, se eligieron una serie de diferentes temáticas, como diferentes carreras, ... y sobretodo recuerdo como se iba acogiendo la idea por parte de las diferentes personas mayores y el crecimiento fue en dos líneas: una en la propia Universidad de Alcalá de Henares por su participación y la segunda comenzamos a extender la experiencia a otras Universidades con la colaboración de las diferentes Comunidades autónomas y hubo una respuesta grande.

En las diferentes reuniones de seguimiento que realizamos conjuntamente con la Universidad, nos nos dimos cuenta que: primero los mayores no querían terminar nunca y querían continuar siempre y segundo era un hecho la doble función que para las personas mayores suponía el acceso a la cultura, este acceso a la cultura por parte de la persona mayor proporcionaba que se estaban preparando mejor y que dichas personas podían contribuir y devolver a la sociedad dicho conocimiento. Es una de las facetas más importante de las Universidades de los mayores, como se ha visto muchas de aquellas personas se han ido articulando de forma asociativa, han creado "redes informales" entre ellos, ... no tan sólo están viviendo con satisfacción esta etapa de su vida, sinó que están contribuyendo socialmente." (EE 12)

La demanda és tan gran i l'èxit tan rotund que des de l'INSERSO s'ha d'articular noves fases del projecte:

"... en una primera etapa comenzamos con Alcalá de Henares, pero visto la gran acogida de la experiencia, desde la responsabilidad del INSERSO que es de ámbito nacional, comenzamos a presentar la experiencia y así poderla ofrecer a otras Universidades... y lo hacemos a partir de un importante compromiso económico a nivel estatal dónde todas las Universidades que se van sumando al programa se les financia su proyecto de programa universitario de mayores, que duró la financiación bastante años,...Por el año 2000 el propio IMSERSO, analiza la situación que hasta entonces financiaba a bastantes Universidades, otras habían conseguido otros ingresos por parte de obras sociales de cajas de ahorros o entidades financieras y plantea, no retirar el presupuesto de las Universidades de mayores pero propone que cada Universidad puede financiarse y realizar con el presupuesto económico Encuentros Nacionales e investigaciones para personas mayores."(EE 12:2)

Molt pròxima a l'experiència de la Universidad de Alcalá de Henares, es desenvolupa a la Universidad Pontificia de Salamanca, la *Universidad de la Experiencia*, tal i com l'anomena la seva directora Dra. Mª Adoración Holgado Sánchez:

"... se inicia a partir de una propuesta externa de la Junta de Castilla y León, en el mes de junio del año 1993, yo era Decana de la Facultad de Pedagogía, me llamó el Sr. Rector en aquel entonces y era una propuesta que le hacía un dominico que se llamaba Bartolomé Vicens, que era el Capellán de la Casa Real, para que propusiera que los mayores fueran a la Universidad. Lo cierto es que este proyecto estuvo parado durante una año en la Junta de Castilla y León, y al final se lo propusieron a la Universidad Pontificia de Salamanca que acepta la propuesta. La primera reunión se celebró en Valladolid y a la que asistió, como representante de la Universidad Pontificia, el Decano de la Facultad de Derecho Canónico, el profesor Juan Luis Acebal que consideró que el proyecto era viable, desde el punto de vista administrativo, a través de un Convenio y como Decana de la Facultad de Pedagogía, el Sr. Rector me propuso que estudiara la propuesta que era relativamente muy corta, medio folio, y que comentaba el derecho al acceso a la cultura de los mayores, la obligación que tenía la Universidad de difundir el conocimiento y que se tenían que formar en asignaturas muy generales -voluntariado,

sociología, ... El siguiente paso fue la elaboración del Plan de estudios, me acuerdo perfectamente de la propuesta, el 9 de agosto, conjuntamente con el presupuesto,... y por razones de protocolo, ya que vino a inaugurar el curso Doña María de las Mercedes de Borbón, inauguramos el curso el 3 de noviembre de 1993." (EE 13)

En clar procés d'expansió i generalització, apareix la nostra tercera experiència universitària per a persones grans, la Universidad de Granada, tal i com enumera el seu sotsdirector Sr. Jose Ma.Roa:

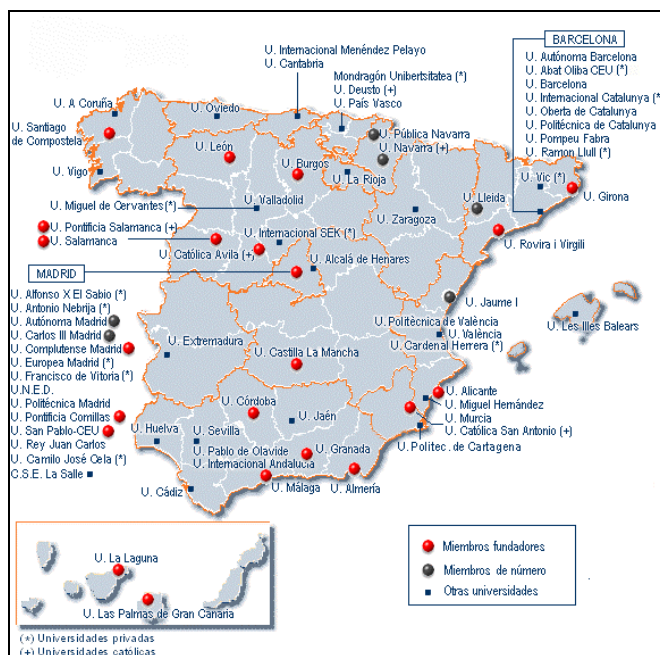
"... en el curso 1994/95 comienza el Aula de Formación permanente en la Universidad de Granada, gracias a una persona de mucho prestigio Don Miguel Guirao, Catedrático de Medicina conjuntamente con un chico joven Mariano Sánchez,... el objetivo fundamental fue atender la demanda educativa de las personas mayores, ..." (EE 14)

Una vegada consolidades les primeres experiències universitàries neixen de forma constant en diferents territoris i Universitats i en l'actualitat podem trobar-nos més de 50 institucions universitàries que desenvolupen algun tipus de formació per a persones grans.²⁹ Aquests Programes Universitaris per a Gent gran però han anat prenent diferents formes, la qual cosa és fidel reflex de què no hi ha un criteri únic sobre el tipus d'organització que és més adequat a les demandes de les persones i, en general, de la societat. Des dels seus orígens, es perfila ja una tipologia que, amb variacions, perdurarà fins als nostres dies³⁰.

²⁹ No totes les institucions universitàries formen part de l'AEPUM – Asociación Estatal de Programas Universitarios de Mayores-, però poden trobar un exemple a la seva pàgina web www.aepum.org [Consulta 5 de desembre de 2005]. D'aquestes institucions universitàries actualment podem trobar: Membres fundadors (21 - Universitats) i Membres de número (8 - Universitats).

³⁰ No resulta tasca fàcil precisar el marc dels ensenyaments d'aquests programes, per la incompleta elaboració teòrica de les experiències que actualment estan funcionant, fet aquest últim, que reflexa la diversitat i l'evolució que s'han donant a les demandes de la societat en què s'insereix i de la que també la Universitat forma part. En l'actualitat (primeravera 2006), l'AEPUM està treballant conjuntament amb l'IMSESO –Instituto de Mayores y Servicios Sociales- per a la realització del projecte AEPUMA (Análisis y evaluación de Programas Universitarios para mayores) que té una durada de dos anys: 2006-2007. Subvenció per a la realització de projectes d'investigació científica, desenvolupament i innovació tecnològica, convocada per Resolució del Director General del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, de 2 de juny de 2005 (BOE del 17 de juny).

- Mapa estatal dels PUM -

Font: Asociación Estatal de Programas Universitarios de Mayores, 2006. versió electrònica.

7.1.3.1 L'objectiu dels PUM

Les finalitats dels Programes Universitaris per a Gent gran – *Programas Universitarios para Mayores* (PUM) - s'han articulats majoritàriament des d'una doble perspectiva: la projecció social i el desenvolupament personal. D'aquesta manera els Programes estan sent una nova forma d'acostament a la societat i una forma diferent de complir amb el requisit de servei social i educatiu que ha de tenir tota universitat. Aquest últim s'ha convertit en un dels projectes més ambiciosos del panorama educatiu, alhora que ha passat a ser en moltes universitats un programa contemplat amb molt entusiasme.

En aquesta nova modalitat educativa, en funció de les experiències i de les institucions que les promouen, es plantegen diversos objectius:

- Formació i desenvolupament personal
- Millora cognitiva i emocional
- Formació i promoció d'associacionisme
- Preparació per a acceptar el canvi i per a l'anàlisi del mateix
- Comunicació intergeneracional i solidaritat
- Millora de qualitat de vida

- Projecció dels seus sabers i experiències personals en altres àmbits (familiar, local, etc.)

Tots aquests programes, a partir dels objectius establerts, obeeixen a algun d'aquests enfocaments:

- a) social
- b) mèdic
- c) inversió social en capital humà
- d) educatiu

A Espanya, actualment, la designació de Programes Universitaris per a Gent gran tendeix a referir-se exclusivament als programes dissenyats, desenvolupats i administrats per les universitats. És a dir, les Universitats són les que ofereixen aquests Programes i s'emmarquen en l'estructura universitària, amb personal docent i administratiu de la pròpia institució i sota les dependències universitàries³¹.

7.1.3.2 Encuentros Nacionales del PUM

Des del començament de l'activitat d'aquests Programes es va sentir la necessitat de convocar una sèrie de trobades de caràcter nacional per poder intercanviar experiències, opinions i, en definitiva, anar construint un marc de col·laboració entre els diferents Programes i Universitats.

Inicialment van ser les universitats pioneres les encarregades d'organitzar i promoure aquestes Trobades que a l'actualitat s'han convertit en una referència obligada per a qui es dedica o vol engegar programes d'aquestes característiques. Una important característica d'aquestes Trobades és la participació de les persones grans i de les seves associacions. Des de finals dels anys 90 s'han organitzat Trobades a Alcalá, Salamanca, Granada, Sevilla, Tenerife, Alacant, San Lorenzo del Escorial i Zamora³².

No ens agradaria oblidar que la IV Trobada organitzada a Sevilla (2000) suposa la presa de consciència per a moltes universitats, que aquests esdeveniments poden ser una ocasió idònia per portar a terme iniciatives de consolidació d'aquestes ofertes, així com per establir nivells de col·laboració i coordinació entre els diversos Programes. Una de les propostes realitzada en les conclusions va ser la de que es prenguessin iniciatives per promoure reunions de caràcter local que facilitessin la comunicació i l'intercanvi entre els Programes, així com convertir-les en els

³¹ En aquest sentit cal fer una parada per donar a conèixer dues experiències a Catalunya que tenen aquest últim format, és a dir, la pròpia Universitat desenvolupa i administra una experiència educativa per a gent gran diferent a les Aules d'extensió universitàries enumerades anteriorment. Aquestes experiències pertanyen a les universitats: UAB – Universitat a l'Abast, que neix a l'any 2000 i la UdG – majors de 50 anys que neix a l'any 2005.

³² L'autor de l'estudi va participar de forma directa a Coreses (Zamora) al novembre de 2004.

canals més adequats per a la difusió de la informació, que cada vegada d'una manera més abundant es genera en aquesta activitat universitària.

La V Trobada Nacional organitzada a Tenerife l'abril de 2001, va representar un important canvi en el desig d'aglutinar aquestes iniciatives a nivell estatal. Entre les conclusions del mateix es va acordar crear una Comissió Nacional de Programes Universitaris per a Gent gran amb unes finalitats molt precises³³:

- Proposar al Ministeri d'Educació, Cultura i Esports la inclusió d'aquests ensenyaments en la futura Llei d'Universitats.
- Col·laborar en l'organització de les Trobades.
- Preparar les bases i el projecte de creació d'una Associació Estatal de Programes Universitaris per a Gent gran – AEPUM- (que ja funciona en l'actualitat).

Finalment cal destacar que des de la V Trobada aquestes, seran temàtiques, és a dir, abordarien un tema específic sobre el qual, tant els responsables i alumnes dels Programes com els especialistes en el tema, puguin presentar propostes, elaboracions teòriques, experiències, etc.,

Des de la constitució de l'Associació Estatal de Programes Universitaris per a gent gran (AEPUM) s'està realitzant un seriós intent, que està donant bons resultats, per contactar i implicar les autoritats educatives dels diferents àmbits en el compromís de donar suport aquests Programes i incardinar-los en l'Administració educativa.

Com a conseqüència d'aquesta iniciativa el Projecte de Llei d'Universitats aprovat pel govern (any 2002) va recollir parcialment la petició feta per la Comissió Nacional, en nom de les Universitats que compten amb Programes Universitaris per a Gent gran. A més d'agrair a les autoritats del MEC el suport prestat a aquest iniciativa, es considera que s'ha d'insistir que hauria de completar-se aquesta petició, mitjançant la seva inclusió en la tramitació parlamentària en el Senat. El Projecte de Llei recull adequadament en el *Título Preliminar* els ensenyaments universitaris per a gent gran que ja són una realitat en nombroses universitats, tant públiques com privades. Aquest, milloraria el Projecte de Llei, si s'incorporés al seu article 34 un nou apartat amb l'actual redacció ja que no hi ha enllaç entre la definició d'aquests ensenyaments i la seva aprovació per part de les universitats. Es proposa a tal efecte un apartat

³³ La Comissió fou constituïda per les Universitats: U. Murcia, U. Islas Balears, U. Alicante, U. Pontificia de Salamanca, U. Complutense, U. Sevilla, U. Rovira i Virgili, U. Santiago, U. La Laguna, IMSERSO i el MEC.

que estableixi la connexió entre el reconeixement en la Llei d'aquest nou tipus d'ensenyaments i l'autonomia de les universitats per concretar-les en els seus respectius Programes d'Estudis³⁴.

Un altre aspecte a destacar és l'intent perquè des d'aquests Programes hi hagi algun camí d'accés als estudis universitaris que condueixen a títols oficials. Per tot això l'AEPUM ha acordat proposar al MEC, la incorporació d'un apartat que reculli la possibilitat que des dels estudis cursats en els Programes Universitaris per a gent gran pugui accedir-se a estudis conduents a títols oficials, mitjançant la convalidació total o parcial de les proves d'accés de majors de vint-i-cinc anys. Com a conseqüència de tot l'anterior i davant l'increment constant d'universitats que decideixen engegar programes d'aquestes característiques, l'AEPUM serà l'òrgan de coordinació i de relació entre les Universitats.

³⁴ En el moment d'escriure aquest treball d'estudi l'AEPUM realitza una proposta de modificació a l'actual esborrany de la LOU en el seu article 34.5 i 42.5 (veure Annex 5).

- Quadre cronològic general -

1962	EEUU: Es crea el primer Institute for Learning in Retirement a Nova York.		
1973	Europa: Primera Universitat de la Gent gran a Toulouse (França) – sota la direcció del professor Pierre Vellas.		
1975	EEUU: 5 Universitats de New Hampshire creen els Elderhostel. Europa: Es crea l'AIUTA (Associació Internacional de Programes Universitaris per a Gent gran). Catalunya: Es crea ACA (Agrupació Catòlica de l'Ancianitat) més tard anomenada – Associació Coordinadora de l'Ancianitat – i a l'any 1977 desenvolupa la seva primera experiència educativa amb 12 alumnes.		
1978-79	Espanya: La Direcció General del Desarrollo Comunitario signa diversos convenis amb distintes entitats culturals privades per fomentar aquests estudis: <ul style="list-style-type: none"> o I Jornades Nacionals d'Aules de Tercera Edat (Santiago de Compostel·la) – octubre 1978. o II Jornades Nacionals d'Aules de Tercera Edat (Múrcia) – setembre 1979. Inici de les primeres experiències a Santander amb l'experiència d'UNATE (Universidad Nacional – Aulas de la Tercera Edad) amb el patrocini de la Universitat de Cantabria i de les Aules a Galícia dins la “Escuela de Enseñanza Social” dirigida per la companyia de Jesús i patrocinada per la Universitat de Santiago de Compostel·la.		
1980-81	Europa: Es crea la Unió Francesa d'Universitats de la Tercera Edat (UFUTA). // Primera reunió pública per desenvolupar les UTE a Cambridge (1981) Gran Bretanya. Espanya: El Ministerio de Cultura regula les Aules de Tercera Edat (BOE de 21 de juny).		
1982 / Model català			
Naixement de l'Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent gran de Catalunya (AFOPA) i la missió del qual és múltiple: <ul style="list-style-type: none"> . controlar i tutelar la marxa dels convenis de col·laboració signats entre les universitats i AFOPA . acceptar les adscripcions de les Aules a les Universitats corresponents . organitzar actes col·lectius docents amb AFOPA i les Aules . i, estar pendents de les innovacions dins l'àrea de l'atenció cultural a la gent gran És a dir, en aquest cas, típic de les Aules d'Extensió Universitària, les universitats donen el <i>plàcet</i> a programes elaborats per les Aules, però sent aquestes les que prenen la iniciativa enfront de la Universitat.			
1990-95 / PUM	1996 / I Encuentro Nacional PUM	2001 / Comissió Nacional PUM	2004 / Asociación Estatal de PUM (AEPUM)
. U. Alcalá de Henares (Setembre 1991) . U. Pontificia de Salamanca (Novembre 1993) . U. Granada (Gener 1995)	. U. Granada	Creació de la Comissió Nacional de PUM al V Encuentro Nacional de Tenerife.	. 27 de febrer de 2004

Font: elaboració pròpia

CAPÍTOL 8

8.1 Anàlisi quantitatiu

El present capítol descriu i analitza les dades de les Aules d'extensió universitària a Catalunya i dels Programes Universitaris per a gent gran a Espanya, les fonts utilitzades per recollir la informació han estat a partir de l'anàlisi de les dades de la memòria d'AFOPA (2003-2004) facilitada per la mateixa institució i les dades del *VIII Encuentro Nacional de Programas Universitarios para personas mayores*³⁵ on l'autor de l'estudi va participar. Com a conseqüència, a través de la descripció i anàlisi d'aquestes ofertes educatives per a gent gran, es pot obtenir una visió global de l'estat actual d'aquests programes formatius.

El procés s'ha centrat fonamentalment en el disseny de gràfics, taules i quadres, perquè la informació sigui el més clara possible. En cada anàlisi es realitza un petit comentari amb un breu text per copsar l'atenció i la comprensió dels continguts més rellevants. Per últim, destacar que la informació s'ha dividit en diferents apartats que es corresponen amb les dades de les fonts consultades amb l'objecte d'estructurar les dades d'una forma coherent i alhora tenir una visió àmplia i rica de la diversitat que tenen aquestes dues formacions que també mostren coincidències significatives.

8.1.1 La història

En aquest punt s'analitza l'anàlisi històrica del naixement de les Aules per a gent gran a Catalunya i també es presenta el naixement dels Programes Universitaris de la resta de l'estat espanyol.

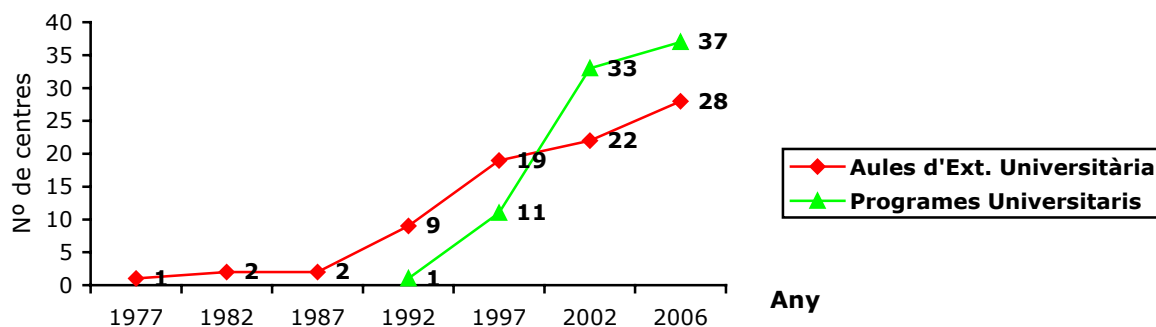
Aquest desenvolupament vertiginós esdevé per raons òbvies d'índole social i educativa, encara que no podem oblidar les causes demogràfiques i econòmiques que justifiquen la sensibilització cada vegada més acusada de les institucions públiques i privades per la qualitat de vida de les persones grans.

En l'anàlisi del naixement d'aquesta formació podem observar com el moviment d'Aules d'extensió universitària per a gent gran a Catalunya ja té un recorregut a partir dels anys 80 i es comprova que les Aules tenen una tendència en augment considerable que dura fins als nostres

³⁵ VIII Encuentro Nacional de Programas Universitarios para personas mayores: Las personas mayores y la Universidad. Una apuesta por el aprendizaje a lo largo de la vida. 15-17/11/04 a Coreses (Zamora).

dies. D'aquest augment volen destacar el salt espectacular que es dona a partir de l'any 87, un cop consolidat els inicis, i que dura 10 anys (de 2 a 19 Aules) tot i que en aquests darrers anys la tendència torna a augmentar però de forma més graonada. En canvi, es comprova que el naixement dels Programes Universitaris per a gent gran a la resta de l'estat espanyol és més tardà i es situa a principis dels anys 90 (l'inici de les 3 universitats pioneres), però fins a finals dels anys noranta no comença una intensitat del moviment universitari vers al col·lectiu de gent gran des de la pròpia Universitat.

Figura 1
Evolució del nombre de centres d'extensió univèrsitària a Catalunya i PUM a Espanya

Font: elaboració pròpia.

Com bé es pot constatar per l'evolució dels programes educatius per a gent grans és - i continuament - la formació que ha presentat en els darrers anys els majors índexs de creixement. No existeix en la història de l'educació una transformació tan profunda de programes formatius per a gent gran en tan poc temps i espai.

8.1.2 Vinculació

Entre els elements organitzatius bàsics d'aquesta formació universitària per a gent gran es situaria el punt de la vinculació institucional. L'objectiu prioritari d'aquesta vinculació es donar

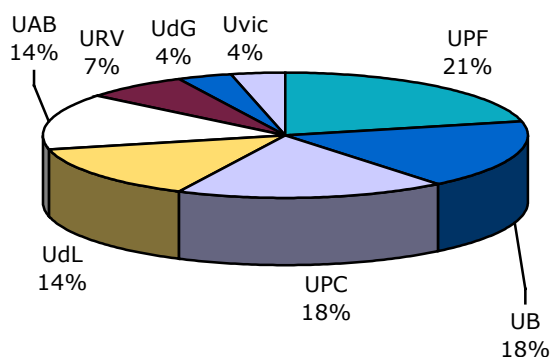
el rigor acadèmic i cultural dels continguts del programa formatiu que es desenvolupa. Cal però destacar que la vinculació institucional té inevitablement dos conceptes associats:

A) **Depèndencia**

Les diferents experiències formatives per a gent gran resten sota la dependència en la seva majoria dels Vicerectors d'extensió universitària, figura que correspon a la categoria de doctor, professor titular de la mateixa universitat i amb un nomenament del Rector/a i que desenvolupa el seu període de forma indefinida o per un període legislatiu determinat per la Universitat.

Si analitzen les Aules d'extensió universitària a Catalunya tenen aquesta vinculació amb el Vicerectorat corresponent el 95% de les Aules. Al igual que els Programes Universitaris a Espanya resten sota la vinculació dels Vicerectors en la seva àmplia majoria (90,9%), del propi Rector (6,1%) i altres (3%). Cal destacar però que quan no existeix directament la vinculació universitària, existeix en totes dues experiències universitàries la figura amb diverses denominacions, d'un professor universitari de la mateixa institució amb el nom de coordinador-delegat o director del programa, delegat directament del Rector o Vicerector. Aquesta figura tindrà com objectiu principal coordinar-se amb el grup de gent gran i establir els punts de col·laboració i seguiment de les diferents propostes formatives. En l'actualitat el nombre total d'Aules d'extensió universitària per a gent gran a Catalunya es troben distribuïdes de la següent forma segons el Vicerectorat al que pertany.

Figura 2
Proporció del nombre d'Aules d'extensió universitària

Font: elaboració pròpia.

B) **Organització**

El nostre segon punt de les diferents experiències formatives existents seria el tipus de d'organització, cal recordar que:

- 1) L'organització de les Aules d'extensió universitària per a gent gran a Catalunya és constitueixen com associacions amb la seva Junta Directiva, per tant té un caràcter més independent en la seva organització. La Universitat només té un factor de tutelatge però no influeix en l'organització interna de l'Aula.
- 2) en canvi, un Programa Universitari per a gent gran té una regulació interna com qualsevol programa ofertat des de la Universitat.

8.1.3 Participació docent

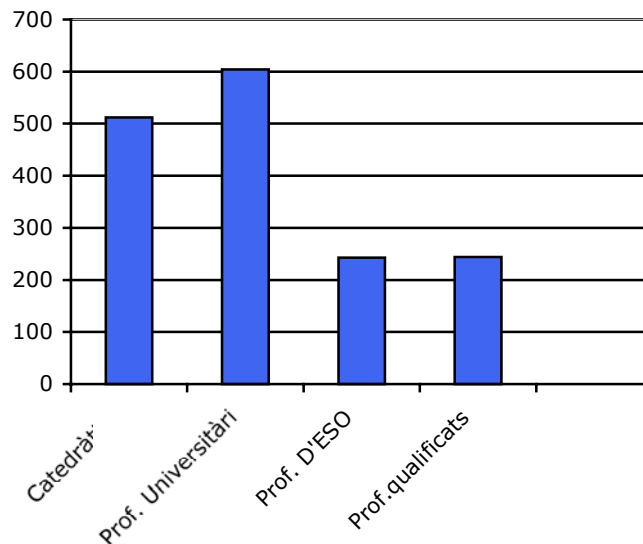
L'activitat docent per aconseguir els objectius proposats en la formació universitària desenvolupa un paper important. No cal dir que aquesta realitat educativa és un repte per a tot el professorat en l'elecció de tècniques i recursos i en el disseny metodològic de les sessions.

La qüestió metodològica esdevé un dels aspectes centrals en molts cursos per a gent gran, cal però comentar que principalment el recurs metodològic utilitzat és la lliçó magistral o exposició didàctica, és a dir, un temps destinat a l'exposició i explicació contínua de continguts per part d'un conferenciant o ponent, tant en les Aules d'extensió universitària (95%) com en els Programes Universitaris (90%).

En aquesta tècnica els alumnes poden participar mínimament efectuant alguna pregunta o discutint alguna qüestió, però generalment el seu paper és fonamentalment passiu, de recepció d'informació, d'escolta i a vegades de presa d'apuntes. Donades aquestes característiques, l'ensenyament que s'imparteix resulta marcadament instructiu: es redueix en la majoria dels casos a mostrar i instruir als alumnes.

Quan analitzem la participació del professorat i professionals col·laboradors en les Aules d'extensió universitària trobem un **nivell docent** on la participació de professorat universitari (Catedràtics d'Universitat i Professors d'Universitat) és la més elevada (80%) en comparació als professors d'ESO (20%) i professors qualificats (20%).

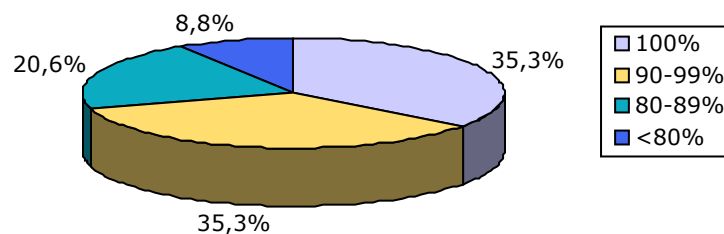
Figura 3
Proporció del professorat i professionals col·laboradors a l'Aules d'extensió universitària

Font: elaboració pròpia.

Quant al **nombre de professors que col·laboren en un PUM** el professorat en la seva majoria és també de la pròpia universitat (35,3%) i només el 8,8% de les Universitats tenen menys del (80%) de participació docent. En la figura següent s'observa el que exposa anteriorment.

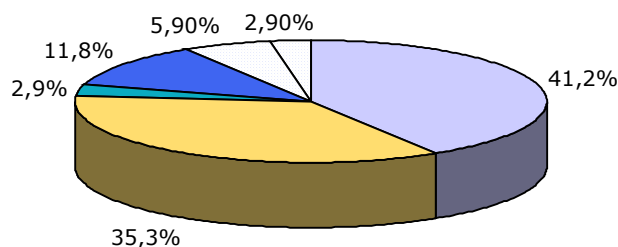
Figura 4
Professorat universitari del PUM

Font: Memòria *Encuentro Nacional de Programas Universitarios de Coreses*, 2004.

Cal destacar però que el sistema d'elecció dels diferents professors en cada experiència formativa és diferent. L'elecció del professorat a les Aules d'extensió universitària es desenvolupa en el si de la Junta Directiva (100%). En canvi en un Programa universitari podem trobar diferents eleccions del professorat, la principal recau sobre el Responsable del programa (41,2%) o el mateix Responsable amb altres persones (35,3%), en altres els que elegeixen són els coordinadors (2,9%), una comissió (11,8%), Responsable d'àrea (5,9%) i els mateixos alumnes (2,9%). No obstant, el comportament més generalitzat és la selecció per part del Responsable del Programa universitari.

Figura 5
Elecció professorat universitari del PUM

Responsable
 Responsable + altres
 Coordinador
 Comissió
 Resp. Àrea
 Alumnes

Font: Memòria *Encuentro Nacional de Programas Universitarios de Coreses*, 2004.

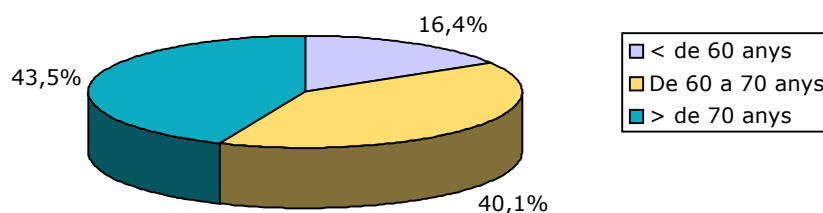
8.1.4 Alumnes

En aquest apartat s'analitza l'edat dels alumnes, el gènere i el tipus d'estudis que tenen els alumnes de les Aules d'extensió universitària i els Programes Universitaris per a gent gran. Sens dubte aquestes dades són les més rellevants per copsar el tipus de perfil en l'actualitat de persones grans que desenvolupen aquest tipus de formació.

Si analitzem l'edat dels alumnes la majoria de la formació educativa proposada que actualment estan funcionant tant en l'Aules d'extensió universitària a Catalunya com en els Programes Universitaris es dirigeixen a persones amb més de 55 anys, aquesta seria l'edat de començament com a requisit previ més habitual, no obstant el límit d'edat per accedir a aquest tipus de formació pot ser molt variat i qualsevol dels límits que s'estableixen poden justificar-se en funció de les expectatives, interessos, motivacions i necessitats de les persones grans que hi accedeixen. Per últim destacar que no existeix cap formació universitària amb un límit d'edat

per finalitzar. Això es pot valorar com molt positiu, ja que deixa oberta les portes dels estudis universitaris a totes les edats, fet significatiu des d'una perspectiva social i cultural.

Figura 6
Edat dels alumnes de les Aules d'extensió universitària a Catalunya

Font: Memòria AFOPA (2003-2004).

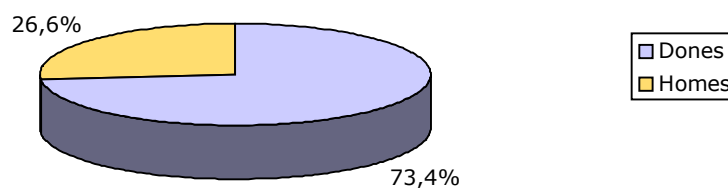
En general, podem dir que són persones en la seva gran majoria jubilades, en excel·lents condicions físiques i mentals, que compten amb temps lliure que desitgen emprar en continuar aprenent i romandre actius intel·lectualment³⁶. El percentatge més elevat de participació en les Aules d'extensió universitària es troba en el sector de més de 70 anys (43,5%), en segon lloc de 60 a 70 (40,1%) i per últim el sector de menys de 60 anys (16,4%). Aquestes dades són semblants en referència als Programes Universitaris, tot i que pot haver mínimes variacions segons el territori. Aquesta lectura té una senzill interpretació ja que hem de recordar que la "línia" de la jubilació es situa al nostre país als 65 anys. Aquest fet permet que moltes persones grans puguin començar (o després dels primers anys d'acomodació a la jubilació) l'activitat formativa per poder satisfer diferents necessitats en l'àmbit de la formació universitària per a gent gran, aquesta participació si és satisfactoria continua més enllà dels 70 anys. I finalment el sector de menor participació (< de 60 anys) generalment s'atribueix a les persones que per les seves prejubilacions decideixen mantenir una activitat formativa universitària però cal destacar que no és la situació habitual, tot i que aquesta realitat al nostre país està canviant de forma progressiva.

³⁶ Tal com comentàvem al nostre capítol 6 per a moltes d'aquestes persones, és la primera oportunitat d'accedir a una formació universitària, la qual cosa representa una meta que va resultar inabastable en altres etapes de la seva vida, sent també una oportunitat per a la dona que en altres èpoques no va poder cursar més que estudis primaris.

El referència al **gènere dels alumnes** de les Aules d'extensió universitària a Catalunya té un major percentatge de participació la dona (73,4%) en referència al home (26,6%). Aquesta dada és també similar als Programes Universitaris on la participació de la dona en la formació és molt notable en referència a l'home. Que la dona participi de forma massiva en aquest tipus d'estudis no té una sola resposta, pensem que es deu més a diferents factors que interaccionen entre ells com poden ser:

- . l'amplitud de l'esperança de vida més àmplia en la dona que en l'home.
- . i els diferents factors culturals, professionals i econòmics que pertanyen a la dona en el seu trajecte vital.

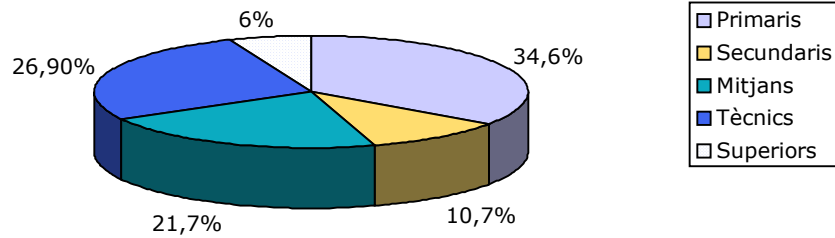
Figura 7
Gènere dels alumnes de les Aules d'extensió universitària a Catalunya

Font: Memòria AFOPA (2003-2004).

Per l'últim, s'analitza el **tipus d'estudis** que tenen els alumnes que participen a les Aules d'extensió universitària i als Programes Universitaris per a gent gran. Entre les persones grans que accedeixin a la formació universitària, podem comprovar que existeix un grup important que té amb una formació de grau mig i superior i procedeix d'una formació tècnica (enginyeries, diplomats tècnics, ...).

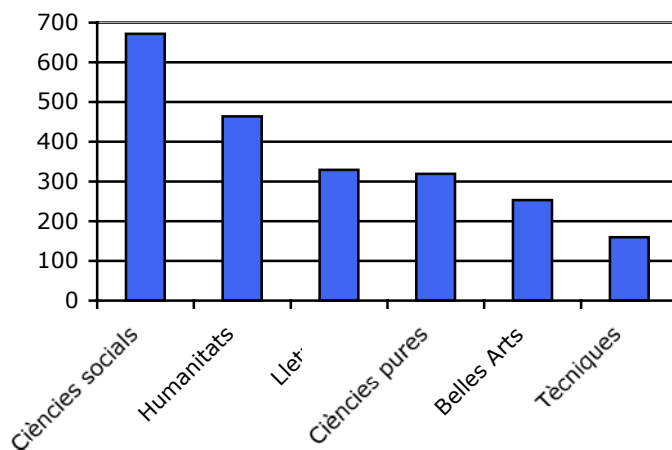
Figura 8
Estudis dels alumnes de les Aules d'extensió universitària a Catalunya

Font: Memòria AFOPA (2003-2004).

En aquest apartat sí ens agradaria destacar que aquests alumnes mostren un gran interès per les Ciències Socials i Humanes, tal i com demostra l'alt grau de assignatures o conferències que es desenvolupen en aquestes matèries.

Figura 9
Matèries impartides a les Aules d'extensió universitària a Catalunya

Font: Memòria AFOPA (2003-2004).

Davant d'aquest panorama, la conclusió més evident que extraiem és la varietat existent, es tracta d'una varietat que compta amb un període breu en la seva història, comparat amb el d'altres accions educatives. De moment, podem destacar que lluny d'estar estancada aquesta formació universitària per a gent gran es troba en un moment d'activació i canvi. Per això, s'ha de fomentar encara més en el futur la posada en comú de criteris, experiències i esforços, no a fi de disminuir opcions sinó de potenciar-les convenientment de manera que les persones grans implicades en un procés educatiu d'aquestes característiques puguin elegir amb més llibertat el que millor s'adapti a les seves necessitats.

L'impacte dels programes formatius universitaris per a gent gran es manifesta individualment sobre el canvi d'actituds, l'increment en la qualitat de vida i l'ajust personal, el sentiment d'utilitat i l'autosatisfacció. Per primera vegada en el camp educatiu, nombroses persones grans són en disposició d'escollir de quina manera volen accedir i participar d'una educació pensada *en i per ells*.

Figura 10
Les cinc principals diferències entre les Aules d'extensió universitària i els Programes Universitaris

Aules d'extensió universitària	Programa universitari
<p>1. Tipus d'organització. Constituida com Associació amb la seva Junta Directiva, per tant té un caràcter més independent en la seva organització. La Universitat només té un factor de tutelatge però no influeix en l'organització interna de l'Aula.</p> <p>2. Pla d'estudis. El Pla d'estudis és modificable cada curs a partir de les diferents temàtiques de les conferències.</p> <p>3. Durada. Pot existir variacions de calendari de cada Aula.</p> <p>4. Programació De diferents cursos i conferències sense carga lectiva.</p> <p>5. Nivell de formació reconegut La Universitat no otorga cap títol als alumnes.</p>	<p>1. Tipus d'organització. Té una regulació interna com qualsevol programa ofertat des de la Universitat.</p> <p>2. Pla d'estudis. El Pla d'estudis és estable amb l'adscripció a les diferents àrees de coneixement en funció de les titulacions.</p> <p>3. Durada. Fixat en un calendari acadèmic en funció del calendari universitari.</p> <p>4. Programació Càrrega lectiva pre-establerta per any acadèmic.</p> <p>5. Nivell de formació reconegut Existeix el certificat d'extensió universitària.</p>

Font: elaboració pròpia.

PART III

Conclusions

CAPÍTOL 9

9.1 El difícil objectiu de l'educació

En el Capítol 8 hem pogut constatar el naixement espectacular de l'evolució dels programes universitaris per a gent gran a la nostra història. Comentàvem que a la història de l'educació no existeix una transformació tan profunda dels estudis universitaris per a gent gran en tan poc temps i espai. Mai a la història de l'educació hi ha hagut tantes persones grans que estiguin predisposades a accedir a la Universitat i mai en un moviment educatiu de tals característiques ha passat tant desapercbut per a tants educadors.

L'envelliment de la societat és un factor particularment rellevant. El fet que les persones visquin més temps i que es jubilin més joves té conseqüències importants per a l'educació en l'últim període del cicle vital. Aquests canvis permeten a les persones grans desenvolupar nous esquemes de vida i reavaluar l'ús del seu temps i de la seva existència. L'educació universitària pot tenir un paper important en aquesta nova etapa ja que pot donar sentit o millorar la seva vida.

Per donar valor i profunditat a l'aprenentatge de la persona gran en aquesta nova etapa educativa ja s'han elaborat estudis científics que neguen el mite de la disminució de la capacitat intel·lectual cap al final de la vida. Els estudis transversals i longitudinals de la capacitat intel·lectual donen resultats bastants diferents. Els primers mostren una declinació gairebé universal però els segons ens indiquen que aquestes capacitats continuen creixent amb els anys en persones grans. L'autor nordamericà Kidd (1977:91) sosté que aquesta disminució pot donar-se quan les capacitats intel·lectuals no s'utilitzen. Assenyala que l'exercici mental retarda el deteriorament de les capacitats intel·lectuals i que l'edat, per si mateixa, no és un factor important que afecti la capacitat dels més grans per aprendre. Molts altres estudiosos coincideixen amb l'autor Kidd en què la capacitat intel·lectual no desapareix als seixanta-cinc anys. Aprendre és una funció més vinculada amb l'estat de salut que amb l'edat cronològica de la persona.

Però, com hem pogut comprovar, un factor social decisiu que influeix en la participació de les persones grans en projectes educacionals universitaris és l'augment dels nivells educatius mitjans per a aquest grup d'edat. Actualment la participació en activitats educacionals universitàries, més que qualsevol altre factor socioeconòmic, com més alt és el nivell d'escolaritat formal aconseguit més és la participació de la persona gran. Per tant sembla que la

participació del grup d'edat de més de seixanta anys augmentarà en els pròxims anys si augmenten els nivells educatius dels adults en la seva totalitat.

9.1.1 A la recerca de l'educació

Les persones grans quan s'inscriuen en un programa formatiu universitari cerquen aprenentatge, coneixements i tècniques com les majors satisfaccions a la "recerca" d'educació, però també és veritat que es busca un aprenentatge que inclogui "un valor afegit" i no només la simple adquisició de coneixements.

Per poder satisfer les demandes educatives, a les diferents formacions universitàries estudiades, es detecten dues tipologies de prioritats:

- .- Les que se centren a augmentar la sensació de "sentir-se capaç"
- .- Les que se centren a aconseguir una satisfacció personal

A les primeres necessitats educatives es comprenen la possibilitat mínima d'instruir-se, es tracta, per tant, de tècniques necessàries en una societat cada vegada més avançada des del punt de vista tecnocientífic. En canvi, a les segones, la formació universitària s'utilitza per convertir-se en el millor vehicle per realitzar activitats que puguin satisfer les necessitats de creixement personal. Aquestes necessitats poden dividir-se en quatre grups:

- . **D'expressió** (desenvolupen capacitats més per un interès personal que per aconseguir certs objectius. Un exemple serien les variades activitats com artesanía, dibuix, pintura, escriptura creativa i música. Són processos cognoscitius).
- . **De col·laboració** (responen a la necessitat de servir els altres, sigui a canvi d'una remuneració o com a voluntariat. L'educació en aquesta àrea comprèn tutoria, assessorament, docència i coneixements).
- . **D'influència** (una correcta educació pot ajudar a fer que se sentin influents si s'emfatitza el paper de l'acció social).
- . **De transcendència** (com la necessitat d'arribar a ser millor que el que un va ser. La tasca evolutiva principal d'aquest període del cicle vital és utilitzar els recursos interns abans que comptar amb les recompenses socials externes).

La formació universitària ha de brindar l'oportunitat d'establir diferències qualitatives en la vida dels estudiants grans, ja que la formació no els prepara per a la vida professionalitzadora com ho fan els programes per als més joves, aquests nous programes són utilitzats per moltes

persones grans per “atorgar un sentit” a la seva vida i millorar-ne la qualitat en diverses formes. Per aconseguir-ho, és necessari que l'acció educativa sigui flexible per incorporar la gran varietat de diferències en el contingut i en la seqüència de les experiències de la persona gran. Aquestes experiències també han d'oferir oportunitats a moltes persones grans que per diferents motius no havien acabat un estudi superior quan eren més joves. Per tant incrementar l'accés a l'educació superior ja és un objectiu vàlid.

9.1.2 Desenvolupaments importants durant l'última dècada. Perspectives de futur

Com hem vist, aquesta última dècada és el període on s'han desenvolupat més programes universitaris per a gent gran. Cap període, des de la democratització del nostre país, ha estat testimoni de l'explosió d'interessos per a l'alumne gran, després d'aquests anys d'experiència, cal destacar que ni la missió fonamental ni els programes de les institucions han patit grans canvis.

El món educatiu no pot ignorar, per més temps, el nombre creixent de persones grans vitals i actives que es troben al nostre país. Un càlcul estimatiu ens descobreix que:

“... existeixen 2.000 persones majors tan sols a la ciutat de Barcelona que estan disposades a participar d'una activitat formativa universitària i no poden accedir perquè no té, simplement, un edifici per instal·lar-se...”(EE 4)

són, per tant, excel·lents candidats per a la inscripció en institucions universitàries, a partir dels seus interessos, mobilitat i capacitat de participar sense que les universitats hagin de realitzar grans canvis a nivell estructural. Si, en canvi, el desafiament educatiu segueix en peu a partir d'expandir models de programes útils i trobar nous mètodes per atendre les persones grans com a nous alumnes i no considerar-los com a simples “estudiants intrusos”.

Si el futur respon a les promeses de l'última dècada, amb la creació constant de noves experiències de formació per a gent gran, haurem de revisar algunes concepcions educatives bàsiques per poder connectar amb la persona gran i no “vernissar” el seu procés educatiu.

En les nostres perspectives futures com a educadors haurem d'incidir en:

1) els qui elaboren els programes formatius i plans d'acció hauran de comprendre que no totes les persones grans tenen les mateixes necessitats ni les mateixes motivacions educatives. Tractar com un únic grup homogeni a tantes persones grans no serà gaire apropiat en els anys futurs. A l'Aula augmentarà l'heterogeneïtat educativa i s'haurà de donar-hi resposta amb programes més diversificats als existents a l'actualitat.

2) avui en dia moltes de les actuals formacions universitàries han de lluitar per sobreviure econòmicament, és a dir no tenen una font de finançament estable i un examen acurat de la dita formació revela que la majoria merament ha satisfet serveis complementaris o ha realitzat modestos avenços estructurals durant els últims temps. La majoria de les modificacions es realitzen dins la categoria de serveis de suport a l'estudiant, on, històricament, és menor la resistència al canvi que en les categories del currículum i en les decisions del personal de tota la institució.

3) poques accions formatives per a persones grans han atret a una minoria de persones majors d'una classe social baixa. Fins que no es realitzi un esforç intensiu per entendre les necessitats d'aquests grups socials i els programes formatius desenvolupin actuacions pensant en ells, aquestes minories de persones grans quedaran marginades de l'accés a una democratització de la cultura universitària.

4) el cos docent de les accions formatives amb persones grans ha de formar-se en comprendre el projecte de cicle vital de la persona gran i formar-se didàcticament per oferint pautes educatives que poden connectar amb la subjectivitat de la persona ajudant-la a millorar de forma satisfactòria. Algunes estratègies educatives hauran de partir de:

- a) aprofitar el coneixement de les persones grans.
- b) presentar versions alternatives de les argumentacions, utilitzant una metodologia d'escenaris alternatius.
- c) construir arguments col·lectivament, a partir del treball en petits grups.
- d) crear situacions d'aprenentatge a partir de treballs pràctics d'aplicació i investigació.

5) el fet que les persones grans continuaran essent un percentatge important de la població estudiantil del futur permetrà una reavaluació dels actuals programes, ja que trobarem persones millor preparades, amb major formació reglada i amb competències més elevades, que exigiran accions formatives de major qualitat.

6) la formació universitària amb els alumnes grans no té un objectiu professionalitzador, això significa:

- a) cal innovar metodològicament amb els continguts establerts per a gent gran.
- b) cal treballar en equips de docents interdisciplinars, observant situacions, proposant objectius, marcant estratègies conjuntes i determinant responsabilitats amb la persona gran.

7) cal avaluar les accions formatives per a gent gran, l'avaluació d'aquest sistema, dels equips docents i els graus educatius dels estudiants. L'avaluació de les esmentades formacions exerceix una funció de diagnòstic, justifica les propostes de millora que es formulin i després permet verificar la pertinència de les mesures adoptades. Requisit previ i necessari per prendre decisions per a la seva millora.

El nostre desafiament com a educadors consisteix a configurar de forma conscient contextos rics i creatius, que tinguin un alt grau d'educativitat i aquest marc creatiu ha de generar en la persona gran crisis optimitzadores, tenint com a element i punt de partida on es troba

l'educand. Aquest punt ha de ser l'educabilitat i ha de servir per potenciar la seva sociabilitat, creant contextos educatius que afavoreixin el desenvolupament individual i grupal. Aquest procés de creixement també és important per a la societat, per contrarestar l'alienació i l'ambivalència que acompanyen al ràpid canvi social.

En un context acadèmic, aquest compromís amb la transformació individual comprèn una interacció entre els interessos personals, que tinguin major incidència en l'experiència vital dels estudiants, i un procés ordenat de pensament que permeti avançar als individus més enllà de la seva experiència i poder conceptualitzar-la. Aquesta interacció no invalida les concepcions tradicionals del fet acadèmic sinó que més aviat agrega un element al procés.

Hi ha moltes formes d'incorporar aquest component al procés, encara que és relativament més fàcil fer-ho en un programa individualitzat que en una aula universitària convencional. Els elements en joc són els continguts apropiats, un clima de col·laboració interpersonal amb els docents, l'establiment d'objectius pels estudiants, treballs o projectes que generin informació sobre les vides de les persones grans i la seva experiència quotidiana, tècniques d'aprenentatge que emfatitzin al mateix temps els continguts de coneixement i l'experiència personal, i oportunitats per a un comentari individual sobre les repercussions que té en cadascú el que succeeix.

Sobretot hem d'aconseguir un equilibri subtil entre la innovació i la seguretat. Facilitar aquest canvi requereix atendre les concepcions individuals i els processos experimentals així com un context acadèmic que fomenti les activitats tendents al creixement.

Així doncs, tenim, al nostre abast algunes claus per millorar la qualitat dels programes per a persones grans. Si les fem servir es donarà un període de riquesa educacional que fins ara no hem conegut. Amb el compromís de satisfer tots els estudiants en les seves màximes possibilitats, les institucions universitàries han de recuperar l'objectiu principal d'universalitzar la cultura.

CAPÍTOL 10

10.1 Una proposta per continuar treballant

Moltes persones grans busquen una institució universitària en resposta als forts imperatius interns que s'originen en el desenvolupament de les seves vides. Per a moltes persones grans l'educació es torna una necessitat íntima i una educació amb qualitat pot canviar la perspectiva d'una persona, crear nous significats per a la seva vida i començar un procés de moviment qualitatiu entre les variades i variables seqüències del desenvolupament que constitueien el període de la persona. Per portar a terme aquest aprenentatge és fonamental tenir un **medi educatiu**, font d'on surten les influències que generen novetats, i que alhora pugui connectar amb la persona i amb la seva subjectivitat.

Conscients d'això i per respondre seriosament a l'àmplia varietat de persones grans que requereixen una educació universitària, cal treballar per implementar una metodologia de treball d'acord amb les seves necessitats, realitat personal i entorn sociocultural en el qual es situen. La persona gran recull coneixements, una llarga història i experiència vital que ens permet un tipus d'aprenentatge basat en una participació activa de l'estudiant en el procés de formació, la importància de la dimensió pràctica i el contacte amb la realitat.

Per això cal una proposta educativa que permeti allunyar-se d'una formació magistral i anònima i que pugui constituir-se com un espai "d'investigació" sobre la identitat de la persona i del seu entorn. L'element caracteritzador del nostre espai educatiu és, per tant, la metodologia emprada: discussió i el laboració de coneixements en el qual l'activitat dels alumnes grans es converteix en el seu eix vertebrador.

Ja vam anunciar que entenem l'educador com un professional que posa en crisi la realitat per dur-la cap a formes més elaborades. Aquest model requereix potenciar la participació de la persona gran amb la qual estem treballant i denota una motivació inicial de voluntat de canvi per part de la persona.

El fet que les persones grans siguin essent un percentatge important de la població estudiantil en el seu conjunt, que els costos, en augment, duren a una reavaluació de tots els estudis universitaris i que la competència entre els estudiants serà més elevada en els propers anys, semblen indicar que les institucions es veuran obligades a clarificar els seus objectius. Si, com suposem, la clarificació d'objectius significa adquirir nous compromisos amb els alumnes grans, llavors hi ha una gran possibilitat de canvi en el concepte educatiu per a la gent gran

BIBLIOGRAFIA

BAURA ORTEGA, J.C. (2003): *Actas del VII Encuentro Nacional de Programas Universitarios para mayores*. Madrid: IMSERSO.

BEAUVOIR, S.de (1970): *La vielleise*. Paris: Gallimard.

BONTE, P., i IZARD, M. (1996): *Etnologia y antropologia*. Madrid: Akal.

BOULD, S., SMITH, M. i LONGINO, C. F. Jr. (1997): *Ability, disability and the oldest old*. *Journal of Aging and Social Policy*, 9.

BRU RONDA, M^a.C. (2002): *Actas del VI Encuentro Nacional de Programas Universitarios para mayores*. Alicante: Universidad Permanente U.A.

DELORS, J. *et als.* (1996): *La educación encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la educación para el siglo XXI*. Madrid: Santillana/UNESCO.

CALSAPEU, J. (2005): *25 anys Aules Sènior de Mataró d'extensió universitària*. Mataró: Vanguard Gràfic, S.A.

CICERÓN (1990): *De senectute*. Bobbio, N.(ed.). Madrid: Taurus.

CORRAL, A. i PARDO, P. (2001). El Ciclo Vital. En A. Corral y P. Pardo: *Psicología Evolutiva I: Introducción al Desarrollo*. Madrid: UNED.

GARCÍA MINGUEZ, J. (1998a): *I Jornadas sobre Personas Mayores y Educadores sociales*. Granada: Grupo Editorial Universitario.

GARCÍA MÍNGUEZ, J., i BERMAR MORENO, M. (2002): *Hacia la educación intergeneracional*. Madrid: Dykinson.

GARCÍA MÍNGUEZ, J., i SÁNCHEZ, A. (1998b): *Un modelo de educación en los mayores: la interactividad*. Madrid: Dykinson.

HOLGADO SÁNCHEZ, M.A. (1999): *Actas del III Encuentro Nacional de Programas Universitarios para Personas Mayores*. Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca.

IMSERSO (1995): *Las personas mayores en España. Perfiles. Reciprocidad familiar*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos sociales.

- (1996): *Asociaciones de personas mayores en España. Panorámica del Movimiento Asociativo*. Guía-Directorio. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- (1997): *Participación social de las personas mayores*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de Migraciones y Servicios Sociales.

KIDD, J.R. (1977): *How Adults Learn* (5^a ed.). Nueva York, Association Press.

LEMIEUX, A. (1997): *Los programas universitarios para mayores. Enseñanza e investigación*. Madrid, Ministerio de Trabajo y Asuntos sociales.

LÓPEZ, C. (2002). "Perspectivas del envejecimiento mundial". *Educación social - Revista de intervención socioeducativa*, n° 22 (pp.31-49). Editada por EUTSES Pere Tarrés, Barcelona.

MENDÍA, R.(1991): *Animación socio-cultural de la vida diaria en la Tercera Edad*. País Vasco: Servicio Central de Publicaciones.

MINOIS, G.(1987): *Historia de la vejez*. Madrid: Narcea.

MONTOYA, J.M.(2003): *Actas del Congreso Educación y Personas Mayores: Una sociedad para todas las edades*. Ediciones UNED.

MORAGAS, R. (1995): *Gerontología social*. Barcelona: Herder.

PLA INTEGRAL DE LA GENT GRAN (1993): *Generalitat de Catalunya*. Dept. de Benestar Social.

PERLMUTTER, M., ADAMS, C., BARRY, J., KAPLAN, M., PERSON, D. i VERDÓN, E. (1987). Aging and Memory. En K.W. Schaie i K. Eisdorfer (Eds.), *Annual Review of Gerontology* (Vol. 7). New York: Springer.

PIFER, A. (1993): *The public sector: "We the people" and our government's role*. In R.Butler and K. Kiikuni (Eds.), *Who is responsible for my old age* (pp.139-157). New York: Springer Publishing Co.

PINAZO, S. i SÁNCHEZ, M. (2005): *Gerontología, Actualización, innovación y propuestas*. Madrid: Pearson Educación S.A.

SÁEZ CARRERAS, J. (2003): *Educación y aprendizaje en las personas mayores*. Madrid: Dykinson.

SÁEZ CARRERAS, J. (2002): *Pedagogía social y programas intergeneracionales: Educación de Personas Mayores*. Málaga: Ediciones Aljibe.

SAGRADA BIBLIA (1987): Edic. Nácar-Colunga. Madrid: BAC.

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (1998): "La semántica en la terminología en la educación de los mayores. La Gerontagogía", en GARCÍA MÍNGUEZ (coord.), *I Jornadas sobre Personas Mayores y Educadores Sociales* (pp.103-108). Granada: Grupo Editorial Universitario.

SAN ROMÁN, T. (1990): *Vejez y cultura*. Barcelona: Fundació La Caixa.

SÉNECA (1990): *Cartas morales a Lucilio*: Barcelona: Planeta.

SUZMAN, R. i RILEY, M.W. (1985): *Introducing the "oldest old"*. Milbank Memorial Fund Quarterly: Health and Society, 63.

VELLAS, P. (1974): *Les chances du 3. âge*. Editions Stock. Collection "Médecine Ouverte".

<http://www.aiuta.asso.fr/>

[Consulta 2 de desembre de 2005]

<http://www.valenciaforum.com/vfr.html>

[Consulta 2 de desembre de 2005]

<http://www.imsersomayores.csic.es/basisbvdocs/documentos>

[Consulta 2 de desembre de 2005]

<http://www.forumageing.org>

[Consulta 2 de desembre de 2005]

http://xarxanet.org/xarxanet/publicacionsArticle.xarxanet?xnt_locale=ca&pub_articleId=1440

[Consulta 5 de desembre de 2005]

<http://www.unate.org>

[Consulta 5 de desembre de 2005]

<http://www.worldu3a.org/aiuta/vellas-uk.htm>

[Consulta 5 de juny de 2006]

ANNEX

Annex 1

Carta de presentació de l'entrevista semiestructurada

Annex 2

Carta de presentació de l'estudi

Annex 3

Carta de presentació del grup de discussió

Annex 4
Document BOE de 21 de juny

Annex 5

Proposta de modificació a l'actual esborrany de la LOU per part de
l'AEPUM

